

КЪСНОАНТИЧНИЯТ FOEDUS: СЪЩНОСТ И ОСОБЕНОСТИ

Автор: Иван Стоянов

Още по темата: <http://nauka.bg/forum/index.php?showtopic=13456>

В условията на сложни външнополитически взаимоотношения между Романия и разнородните варварски племена и военно-племенни обединения в периода на Късната Античност, ромеите доизграждат и усъвършенстват система от договорни отношения, целяща да регулира връзките между тях и заобикалящия ги варварски свят. Тези двустранни договори между Империята и народите, обитаващи нейните крайгранични райони, са един от ключовите елементи във външната политика на Римската държава не само в периода от IV-ти в. насетне, но и за предишните епохи от съществуването ѝ¹. На следващите страници ще се опитаме да проследим развитието, което в течение на времето претърпяват въпросните договори – *foedera*, като насочим вниманието си върху периодите на и след хунското нашествие, което слага началото на трансформирането на Римската империя и „Раждането на Европа“.

Със съюзния *foedus* (лат. договор, б.а.), сключван между Империята и вождовете на варварските племена, се създават предпоставки за започването на разносрочни и специфични взаимоотношения, породени от съгласието на варварите да осигуряват определен брой боеспособни мъже, които да служат в армията на ромеите в замяна на издръжка от хазната и правото да се заселят на имперска земя. По този начин, от една страна Империята, отстъпвайки доброволно на варварите – федерати (лат. *foederati*, б.а.) контрола върху част от своята земя, *de facto* създава условия за формирането на полу-автономни, инородни владения на своя територия²; а от друга, от варварите,

заселили се на ромейска земя, се очаквало да се приспособят към живота, правилата и законите в Империята, т.е. да бъдат успешно интегрирани в нейните структури и впоследствие асимилирани.

Върху същността на късноантичния *foedus* има множество изследвания на учени от най-различни поколения и школи. Преди повече от сто години немският учен Т. Момсен (30 ноември 1817 – 1 ноември 1903 г.) – един от доайените на съвременната историческа наука, развива пространно своята визия, която е доминираща научните среди до началото на миналия век. Разглеждайки особеностите на римската външна политика, Момсен разграничава два типа дипломатически взаимоотношения между римляните и заобикалящия ги свят, на базата на които Римската република и респективно империя, сключвала *foedus* с чужди племена, градове и народи. Взаимоотношенията от първи тип се градят на взаимните *hospitium*³(гостоприемство) и *amicitia*⁴(приятелство), а тези от втори на *deditio*(лат. предавам се, капитулирам, б.а.) и *clientele*⁵, като всички тези обстоятелства биха могли да доведат до сключването на договор.

От своя страна

1. Heather, P.J. "Fourth-Century Foedera and Foederati" in: Walter Pohl (Hrsg.): *Kingdoms of the Empire*. Leiden, 1997, pp. 85–97.
2. Heather, P.J. *Goths and Romans AD 332 – 489*. Oxford: Clarendon Press, 1991, p. 165
3. William Smith, *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. New York, 1882, pp. 511–513.

4. *Howard Hayes Scullard , Andrew William Lintott. The Oxford Classical Dictionary. Oxford University Press, 1996,*
5. *William Smith, A Dictionary of Greek and Roman Antiquities. New York, 1882, pp. 267–268*

склученият *foedus* представлявал – пише Момсен – *официален договор за съюзничество*, но само склучилите го след *deditio* варвари, т.е. поставените в подчинено положение, ставали *foederati*⁶.

Според Момсен, статута на варварите федерати от IV-ти – V-ти в. бил юридически идентичен с този на федератите от епохата на Републиката и ранната Империя⁷, т.е. федератите били поставени в сервилно и неравноправно положение спрямо останалите ромеи. Момсеновата визия е в основата на всички последвали изследвания и ожесточени спорове, относно същността и статута на федератите, разбунили научните среди в началото на миналото столетие. Противоположна на Момсеновата позиция заема немският историк граф Александър фон Щауфенберг (15 март 1905 – 27 януари 1964 г.), който в своята критика към Момсеновите постановки, прави важното уточнение, че тъй като варварите, които към края на IV-ти в. прекосили границите на Империята, по силата на сключен *foedus*, фактически не се отказват от своята независимост и продължават да живеят под своите собствени управници на ромейска земя, биха имали различен статут спрямо този на федератите от предходните епохи⁸; *foederati* ставали тези варвари, които – както пише Прокопий – „[...]влезнаха в (станаха част от, б.а.) ромейската политическа система не под формата на роби, защото не са били покорени от ромеите”⁹. Според Щауфенберг, чрез късноантичния *foedus*, Империята имала за цел да регламентира и да приведе в някакви държавноправни рамки силовото и нежелано появяване на варварски автономни владения на нейна територия¹⁰, т.е. този договор трябвало да послужи като инструмент за трансформирането на варварите в лоялни съюзници, а на един по-

късен етап – пълноправни поданици (лат. *cives Romani* – поданици, б.а.).

Разглеждайки историческото и теоритично развитие на термина *foederati*, Момсен отбелязва, че от VI-ти в. с него (познат и използван от Прокопий под формата *φοιδεράτοι*¹¹, б.а.) се обозначават личните войски, разновидност на *buccellarii*¹². Против това му предположение се обяви френският учен Дж. Масперо, който налага виждането, че към VI-ти в. федерати са рекрутирани от разнородните варварски племена, населени из територията на Романия през предишните епохи; те, от своя страна, били организирани като ромейски войски, командвани от ромейски офицери, т.е. федератите формирали елита на полевата армия и при нужда били дислоцирани из всички краища на Империята¹³. Момсен

6. *Mommsen, T. „Das römische Militärwesen seit Diocletian” in Gesammelte Schriften, Vol. 6, 1910.*
7. *Mommsen, T. „Das römische Militärwesen seit Diocletian” in Gesammelte Schriften, Vol. 6, 1910, p. 226: „[...]die foederati dieser Epoche sind rechtlich nicht verschieden von denen der Republik und der früheren Kaiserzeit”, n. 5.*
8. За задочния спор между двамата историци, вж. *„Roman attitudes towards barbarians” in: Gerhard B. Landers, Images and Ideas in the Middle Ages, Vol. II. Eddizioni de Storia e Letteratura, Roma, 1983, pp. 777–779.*
9. *Procopius. With an English translation by H. B. Dewing. (Loeb Classical Library.) Vol. III. London and New York: Heinemann, 1924–1928, p. 103.*
10. *A. Schenk Graf von Stauffenberg, „Die Germanen im römischen Reich” in: Das Imperium und die Volkerwanderung. Rinn, München, 1948, pp. 36–84.*
11. *Procopius, History, III.XI.1-4.*
12. Лични войски, използвани от висшестоящи пълководци и частни лица, вж. *Mommsen, T. „Das römische Militärwesen seit Diocletian” in Gesammelte Schriften, Vol. 6, 1910, 226, n.5; 233-239.*
13. *Maspero J. Φοιδεράτοι et Στρατιώται dans l'armee byzantine au VIe siècle Byzantinische Zeitschrift, XXI (1912), 97-109.*

от своя страна отбелязва, че са налице

предпоставки за допускането на изключения спрямо собствената му хипотеза, следователно и спрямо постановките на френския учен¹⁴. Според Момсен, през VI-ти в. терминът *φοιδεράτοι* има двояк смисъл и в определени случаи, като този с палестинските федерати, е използван със старото си значение равнозначно на т.нар. съюзници или *symmachoi*¹⁵.

В съвременната историческа наука за водещо, относно статута на федератите към началото на VI-ти в., е прието мнението на Дж. Масперо, според което те са организирани като ромейски войски, ръководени от ромейски офицери¹⁶, набирани сред варварите, намиращи се на ромейска територия, които доброволно са пожелали да служат на Империята¹⁷. *Foederatoi* за разлика от *stratiotai* (редовни войски, б.а.), които били разквартирувани на точно определени места из провинциите, формирали мобилни войски, които при нужда били дислоцирани навсякъде из Романия¹⁸. Наред със стратиотските войски, които от своя страна били изградени почти изцяло от ромеи¹⁹, Масперо, подобно на Момсен, разграничава още един тип варварски войски, т.н. *symmachoi*, които за разлика от федератите били ръководени от собствените си племенни вождове²⁰. Към средата на VI-ти в., в разгара на Юстиниановите войни, функциите и състава на федерати и стратиоти стават почти идентични²¹, като федератите, стратиотите и т.нар. съюзници поемат, в определени случаи, ролята и на походни войски²².

С течение на времето, някои от постулатите на Масперо също търпят крити-

в случая терминът *foederati* не би имал значение равнозначно на Масперовото, защото би било крайно невероятно федератите (като ромейски войски, ръководени от ромейски офицери, б.а.) да бъдат изпуснати в *Notitia Dignitatum*. От своя страна, Масперо контрира с факта, че начело на ромейските войски в Палестина, според 103 Новела, стои ромейски *dux*, а не племенен вожд. Момсеновото мнение за двоякото значение и статут на федератите е прието, вж. „The φοιδεράτοι” in *Shahîd, Irfan. Byzantium and the Arabs in the Sixth Century*, Dumbarton Oaks, 1995, pp. 202–206.

16. Ромейски офицери и пълководци като *Ареобинд – comitem foederatorum*, вж. *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae – Ioannis Malalae Chronographia*, ed. Ludwig August Dindorf, Bonnae 1831, Lib. XIV, p. 364; *Сабиниан – Vulgarum duxtor*, вж. ЛИБИ, II, 299-302, Stein, Bas-Emp. II, pp. 145–146; *Патриокъл – comes foederatorum*, вж. *Theophanes. The Chronicle of Theophanes Confessor (Byzantine and Near Eastern History AD 284–813)*, A.M. 6005; *Виталиан – comes foederatorum*, вж. PLRE. II, p. 1171.
17. *John L. Teall, The Barbarians in Justinian’s Armies. Speculum*, Vol. 40, No. II (Apr., 1965), pp. 294– 322.
18. *Maspero J. Φοιδεράτοι et Στρατιώται dans l’armee byzantine au VIe siècle, Byzantinische Zeitschrift*, XXI (1912), pp. 108–109.
19. *ibidem*. pp. 97–104 „[...]à partir du VIe on ne peut citer aucun texte établissant la présence régulière et habituelle de barbares dans les corps de stratiotai”.
20. Ромейският генерал Велизарий отплува за Картаген и с 600 *symmachoi* – „[...]*Massagetae whom they now call Huns*”, командвани от Синион и Балас, вж. *Procop.* III, XI. pp. 7–16.
21. Към федератите – свидетелства Прокопий – започват доброволно да се причисляват всякакви хора, включително ромеи (хора, родени поданици на императора, б.а.), вж. *Procopius* (translated by H. B. Dewing) in *Six Volumes - Vol. II, History of wars book III and IV*. London, 1914, III, xi. 2-7: „*But at the present time there is nothing to prevent anyone from assuming this name [...]*”.
22. *John L. Teall, The Barbarians in Justinian’s Armies. Speculum*, Vol. 40, No. II (Apr., 1965), 295, n.1.

ка и развитие, а с тях и представата за статута и ролята на федератите в историята на късноантична Романия. Американският историк проф. Джон Л. Тийл (1926–1979 г.) подлага на ревизия определени елементи от Масперовата формулировка относно ромейската армия, според която към VI-ти – VII-ти в. преобладаващата част от

14. *Mommsen, T. „Das römische Militärwesen seit Diocletian” in Gesammelte Schriften*, Vol. 6, 1910, p. 226, n.5.

15. Момсен прилага като доказателство Юстиниановата 103 Новела, в която са обозначени категориите войски в Палестина: *milites, limitanei, foederati*. Всички тези категории, без последната присъстват и в *Notitia Dignitatum*. Следователно,

Юстиниановите походни армии е съставена от ромеи (хора, родени поданици на императора, б.а.), т.е. според Масперо и неговите последователи, ромейската армия в този период е национална, а чуждият елемент в нея и съответно в полковете на федератите бил минимален²³. Според проф. Тийл, в периода 527–554 г. голяма част от ромейската армия се *варваризира*²⁴, с което изтънява и без това едва доловимата разлика между федератите и редовната полева армия²⁵. Процесът на промяна на националния облик на имперската редовна армия е двупосочен, като наред с проникването на варварски елементи – *foederati* (или *symmachoi*, б.а.) сред ромейските *stratiotari*, е налице и навлизането на ромеи в полковете на федератите²⁶. Именно в тази промяна на облика на ромейската армия проф. Тийл вижда една от основните причини за невъзможността на Империята, на един по-късен етап, да затвърди и задържи контрола си над териториите, станали обект на Юстиниановата реконкиста²⁷.

Термините *foedus* и *foederati*, съотнесени към разнородните племена и народи (обитаващи периферията на ромейската държава и включени директно в защитата и разширението на нейните граници, б.а), носят различни значения и смисъл, които подлежат на промяна и допълване, т.е. на трансформиране, през различните периоди от историята на варваро-ромейските взаимоотношения. Липсата на достатъчно информация пречи на изграждането на една по-ясна представа относно правния статут на късноантичните федерати, т.е. условия, при които въпросните са получавали статут подобен на т.нар. *peregrini* от епохата на ранната империя или на ромейски *civitas*²⁸ (т.е. на пълноправни гражданин, б.а.);

23. John L. Teall, The Barbarians in Justinian's Armies. Speculum, Vol. 40, No. II (Apr., 1965), p. 294, n.1.

24. Под *варваризира*, проф. Тийл има предвид, че човешките загуби в завоевателните войни на Юстиниан Велики се запълват с хора, които по рождение не са били поданици на Империята, вж. пак там, p. 295, n. 3.

25. *ibidem*. p. 303: „The process of war had brought about profound changes in the nature of the army itself, changes that at least one of four crises or problems during the years 540-542 would further develop in a direction already visible”.

26. През 540-та г. Юстиниан зачислил разбитите от Мундо българи в редовната ромейска войска в Армения, вж. Theophanes. The Chronicle of Theophanes Confessor (Byzantine and Near Eastern History AD 284–813), A.M. 6032: „The Emperor send the Bulgar prisoners to Armenia and Lazica and had them enrolled in the numeri”; Според сведението на Прокопий, отнасящо се до структурата на федератите – вж. тук бел. 21 – в техните редици можел да влезне всеки, включително ромей. Допълнително по въпроса вж. John L. Teall, The Barbarians in Justinian's Armies. Speculum, Vol. 40, No. II (Apr., 1965), pp. 312–313.

27. Проф. Тийл основателно отбелязва, че един от недостатъците на федератските или съюзническите полкове, които на един по-късен етап (от средата на VI в., б.а.) формират мнозинството и облика на походните армии, е невъзможността те да бъдат използвани, освен като походна армия, но и като окупационни войски вж. John L. Teall, The Barbarians in Justinian's Armies. Speculum, Vol. 40, No. II (Apr., 1965), 320-321.

28. Пълноправно гражданство е било давано на *варварските* крале и вождове на висши постове в армията като Атила – крал на хуните (?–453 г.) и *magister militum*; Аегидий – крал на франките (454–462 г.) и *magister militum*; Аларих – крал на готите (395–410 г.), пълководец и *magister utriusque militiae*; Аспар – алан и *magister militum*; Теодорих Страбон – крал на готите (471–526 г.) и *magister militum* и т.н.

какви били условията, при които Империята отстъпва част от своята територия на варварите и следователно за какъв период от време; под каква форма са преотстъпвани въпросните имперски земи²⁹; за какъв период са сключвани договорите между варвари и ромеи и ред подобни, съществени въпроси.

На следващите редове ще се опитаме да представим и разгледаме основните извори, даващи информация, колкото и оскъдна да е тя, относно съюзните договори, сключвани между Империята и нейните съседи, както и да проследим развитието, което с течение на времето, претърпяват въпросните договори – т.нар. *foedus* или *foedera* (мн. число, б.а.).

Събитията, които маркират съществена промяна относно статута и броя на федератите

в Империята, са битката край Адрианопол (9 август 378 г.) и последвалите я споразумения между император Теодосий Велики (379–395 г.) и готите от 382-ра г. Преди да се спрем на въпросните споразумения, сключени между варвари и ромеи, ще върнем лентата назад и ще обърнем внимание на договорите, сключени петдесет години по-рано между император Константин I-ви Велики и варварите през 332-ра г. Според някои съвременни историци, чрез сключения договор между готи и ромеи, император Константин необратимо варваризира римската армия, от обикновените войници до висшите офицери³⁰. Макар и пресилено, подобно твърдение не е лишено от смисъл. Със сключването на въпросния договор започва повратен момент в отношенията между ромеите и варварите, обвързани по някакъв начин с Империята, с който се променя и правния статут на вторите из основи³¹. Съществува възможност въпросните готи да са били във федеративни отношения с Рим далеч преди 332-ра г.³², но договърът между Константин I-ви и Ариарих³³ е считан за основополагащ новите реалности в отношенията между Империята и късноантичния варварски свят. За договореностите между Константин и Ариарих свидетелстват редица късноантични историци, между които се открояват творбите на гота Йордан и Прокопий Кесарийски (ок. 500–565 г.), писали и завършили своите истории през петото столетие.

Критичен прочит на сведението, даващо основна информация относно постигнатите договорености между император Константин и готските крале – поместено в Йордановата „История“³⁴, прави британският историк Питър Дж.

29. Доста вероятно е земята да е отстъпвана под формата на *terrae limetanae*, вж. MacMullen, *Soldier and Civilian in the Later Roman Empire*. Cambridge, 1963, pp. 14–17.

30. Lander B. Gerhard, *On Roman Attitudes toward Barbarians in Late Antiquity*; in: *Images and Ideas in the Middle Ages*, Vol. II. Roma: Edizioni Di Storia e Letteratura, 1983, pp. 767–799.

31. *ibidem*. p. 777 (ft.37)

32. Wolfram, J. Thomas and Dunlap, Herwig Wolfram, *History of the Goths*, University of California Press, 1988, p. 62.

33. Константин Велики сключва договор с готските крале Ариарих и Аорих. Историкът Йордан (VI в.) пише, че кралете се съгласили да дадат 40 000 войници на императора: „[...] *Gothorum interfuit operatio, qui foedus inito cum imperatore quadraginta suorum milia illi in solacio contra gentes varias obtulere; quorum et numerus et militia usque ad praesens in re publica nominatur, id est foederati. tunc etenim sub Ariarici et Aorici regum suorum florebant imperio. post quorum decessum successor regni extitit Geberich virtutis et nobilitatis eximius*“, вж. Йордан, „О происхождении и деяниях гетов“ в Серия: Византийская библиотека. Издательство: Алетейя, 2001 г. pp. 123–377

34. За целите на тази статия са ползвани следните издания: *Iordanis, De Origine Actibusque Getarum.*; Charles C. Mierow. *The Gothic History of Jordanes*. Princeton: University Press, 1915; Йордан, „О произхождении и деянов деяниях гетов“. Алетейя, 2001 г.

Хийтър³⁵. В своята статия „*Foeda and Foederati of the Fourth Century*“, той поставя и разглежда няколко ключови въпроса, касаещи характера на договорите, сключвани с варварите в пред-хунската епоха. Правейки уговорката, че достоверността на Йордановото сведение е общоприета и не се подлага на съмнение от съвременната научна общност³⁶, Хийтър излага хипотезата, че Йордан като доста по-късен наблюдател на събитията, които описва, използва и влага в понятията *foedus* и *foederati* съвременни нему значение и смисъл³⁷. За Йордан и Прокопий федератите са чужденци, изпълняващи ролята на ромейски войници срещу заплащане, чийто статут, права и задължения се регламентират чрез двустранни договори с Романия, от която те официално стават част³⁸. Статут на пълноправни ромейски поданици вероятно придобиват някои варвари от VI-ти в. като: херули, българи, гепиди и др., които влизат чрез сключването на договори (като равностойни партньори, б.а.) в политико-правни взаимоотношения с Империята. Каква била реалността към първата половина на IV-ти в., според Хийтър, и в какво положение спрямо Римската империя се намирили

Ариариховите готи? В хода на своето изложение британският историк заключава, че тъй като готите претърпяват пълен крах северно от р. Дунав, вследствие готската кампания на Константин II-и³⁹, то договорот с тях е сключен след *deditio*. Т.е. както пише Евсебий, готите са *заробени* и от гледна точка на Империята със сключения *foedus*, те са поставени в сервилно, непълноправно или дори робско положение⁴⁰. За да ознаменува победата си и съответно покоряването на готите, Константин I Велики добавя ново прозвище към името си, като наред с почетните *GERMANICUS MAXIMUS* и *SARMATICUS MAXIMUS*, той приема и званието *GOTHICUS MAXIMUS*⁴¹. Всичко това, както основателно пише Хийтър, е показателно за отношението на Империята, в лицето на Константин Велики, към сключения договор от 332-ра г. и за новото положение, което заемали готите в държавата на ромеите. Този тип *foedus*, сключен след *deditio*, се явява продължение на античните договори, сключвани след тоталната капитулация на една от страните, но това не е единственият вид договор, регулиращ отношенията между Римската империя и варварския свят през първата половина на IV-ти в.⁴² В действителност, отбелязва Хийтър, макар и да се следвало една предварително изготвена рамка при подготвянето на дого -

35. Heather, P.J. „Fourth-Century Foedera and Foederati” in: Walter Pohl (Hrsg.): *Kingdoms of the Empire*. Leiden, 1997, pp. 85–97.

36. *ibidem*.

37. *ibidem*.

38. Procopius. With an English translation by H. B. Dewing. (Loeb Classical Library.) Vol. III. London and New York: Heinemann, 1924–1928, p. 103: „Now at an earlier time only barbarians were enlisted among the foederati, those, namely, who had come into the Roman political system not in the condition of slaves, since they had not been conquered by the Romans, but on the basis of complete equality”.

39. За готската кампания, ръководена от Константин II, син на Константин Велики вж. Eusebius, *Life of Constantine*, introduction, translation and

commentary by Averil Cameron & S. G. Hall. Oxford, 1999, p. 155; Odahl. *Constantine and the Christian Empire*. New York, 2004, p. 200.

40. Heather, P.J. „Fourth-Century Foedera and Foederati” in: Thomas F.X. Nobles: *From Roman provinces to Medieval kingdoms*, New York, 2006 p. 296: „The treaty did not, in Roman view, admit the Goths as equals, therefore, but nationally subordinated them”.

41. Odahl. *Constantine and the Christian Empire*. New York, 2004, p. 200. Наред със званията и в чест на триумфа си над готите, Константин I сече и монети с легенда *VICTORIA GOTHICA*.

42. Mathisen R., *The Medieval Review*, University of Washington, 2006.

ворите, самите договорености между страните варират и се определят от индивидуални преговори между тях и не на последно място – от политическата конюнктура към момента⁴³.

Въпреки че съществуването на клауза към договора от 332-ра г., която да указва броя и вида войска, която варварските крале се задължавали да осигурят на Империята, е подложено на съмнение от страна на Хийтър⁴⁴, готски военизирани групи се сражават под ромейско командване, но не като *foederati*, а най-вероятно като *dediticii*. До ромейското поражение край Адрианопол през 378-ма и договора от 382-ра г., сключен от Теодосий I-ви Велики със *skutime*, който коренно променя статута и положението им в ромейските военна и политическа системи, готски отряди, като този пратен от готския крал Атанарих през 365-та г.⁴⁵ в подкрепа на узурпатора Прокопий, който овладял Константинопол в отсъствието на император Валент (364–378 г.), без съмнение участват на неравноправни начала като контингенти към ромейската армия.

Макар пресилено и дори неоснователно твърдението, че Константин I-ви варваризира ромейската армия⁴⁶, проникването на варварите на юг от р. Дунав, било под формата на наемна войска или под формата на грабителски банди, значително се улеснило по време и след Константиновото управление. Военната реформа, която извършва Константин I-ви, е приемана от

някои от късноантичните историци като основополагаща разложението в ромейската армия. Зосим (около края на V-ти в.) посочва в своята „История“ Константин I-ви като основен виновник за проникването на варварите на ромейска земя⁴⁷. Колкото и да е пресилена критиката на Зосим, изтеглянето и преназначаването на голям брой от т.н. *limitanei* (гранични войски, б.а) в градските центрове под формата на *comitatenses* (редовна армия, б.а.), увеличило възможността варвари

depriving those who were exposed to the Barbarians of all defence, and oppressing the towns that were quiet with so great a multitude of soldiers, that many of them were totally forsaken by the inhabitants”.

граничните войски, чието участие във военните кампании на Империята било сведено до нула⁴⁹. Без съмнение тези фактори допринасят за по-лесното проникване на варварски групи на имперска територия, но въпреки това, ромейската териториална цялост ще остане непокътната до крушението край Адрианопол през 378-ма г.⁵⁰ Политиката на силови демонстрации, завършващи със сключването на *foedus*, се превръща в най-често използвания метод на късноантичната ромейска дипломация – целяща запазване статуктото и целостта на Империята.

43. През 363 г. император Йовиан (363–364) сключва *foedus* с Персия, като този договор не е предхождан от капитулация от персийска страна. Подобен тип договори не са често срещани през IV век, вж. *Heather, P.J. „Fourth-Century Foedera and Foederati”*, p. 295: „By far the rarer usage (of *foedus/foedera*, б.а.) is of agreements involving no submission to the Roman state. The best example of this is Jovian’s treaty with the Persians in 363”. За войната между ромейци и перси вж. *Ammianus Marcellinus, Roman History*. London: Bohn (1862) Book XXV. pp. 373-401. Аммиан Марцелин определя договора с персите за *dedecore foedera* (т.е. позорен договор), тези договори се сключвали поради „[...] *extremis casibus*”, вж. *Ammiani Marcellini, Res Gestae a Fine Corneli Tacti (Historiae), Liber XXV, IX, 14.*

44. Подлагайки на съмнение въпросното сведение у Йордан (виж тук бл. 6), Хийтър косвено подлага на критика и постановката за варваризирането на ромейската армия към първата половина на IV век (вж. тук бл. 3 и 4). За Хийтър сведението на Йордан е анахронизъм, вж. *Heather, P.J. Goths and Romans, 332 – 489 AD*. Clarendon Press, 1991, p.78: „[...] *To these problems we can add a series of anachronisms. Most important, Jordanes’ account of the peace treaty of 332”.*

45. За отношенията между Атанариховите готи и ромейци вж. *Herwig Wolfram, Thomas J. Dunlap, History of the Goths*. University of California Press, 1990, pp. 64–75.

46. Виж тук бл. 3, 4 и 17.

47. Зосим е убеден защитник на паганизма, съзиращ в разпространението на християнството причината за разпадането на Римската империя. Вж. *Zosimus, New History*. Ed. by Green and Chaplin. London, 1814, Book II, 34: „*Constantine likewise adopted another measure, which gave the Barbarians free access into the Roman dominions.[...] Constantine destroyed that security by removing the greater part of the soldiers from those barriers of the frontiers, and placing them in towns that had no need of defenders; thus*

Адрианополи договора от 382 г. : Предистория и последици

Събитията, които изменят структурата на Империята – катастрофалното поражение на ромейската войска край Адрианопол; официалното разрешаване на готския въпрос от страна на император Теодосий I-ви с подписването на договора от 382-ра г. и последвалата варваризация, имат своя предистория, на която ще се спрем в следващите редове.

Към началото на 376-та г. в двора на император Валент пристига посланичество на изтласканите от хуните край Дунавския лимес готи, натоварено с мисията да измоли земя за заселване на територията на Империята, където те да живеят като поданици на императора, в замяна осигуряването защита на границата и определен брой воители за ромейската армия⁵¹. Защото – както пише Аммиан Марцелин – „[...] *всред останалите готски племена се ширела мълвата, че*

невиждани дотогава люде идвали от най-отдалечените краища на земята и подобно на снежна лавина, която се спуска от снежните планини, рушели и унищожавали всичко по пътя си.”⁵². Притиснат от обстоятелствата и собствените си и тези на приближените му амбиции, Августът на Изтока приема условията на готските пратеници⁵³, с което поставя началото на „разрухата на Римската империя”⁵⁴.

Низ от събития, породени от алчността и недалновидността на отделни висшестоящи лица, довеждат до избухването на своеобразни готски бунтове нас-

48. Luttwak, E. The Grand Strategy of the Roman Empire: From the First Century AD to the Third. JHU Press, 1979, p. 179.

49. *ibidem*, pp. 172–173.

50. Империята успешно отбива опасни за териториалната ѝ цялост набези. През 357 г. алеманският крал Хнодомар настоял пред *caesar* Юлиан (бъдещия император, б.а) ромеите да се откажат от земите по левия бряг на р. Рейн. В разигралата се битка край Страсбург, ромеите нанасят съкрушително поражение на алеманите, което се явява и една от последните победи на ромеи над германци. За алано-ромейските отношения в периода 356 – 361 г. вж. *Drinkwater, Jogn F. The Alemanni and Rome 213–496 AD (Caracalla to Clovis)*. Oxford Uni. Press, 2007, 217-265; За битката при Страсбург вж. *Ammianus Marcellinus, Roman History*. London: Bohn (1862) Book XVI, 12, pp. 36–67.

51. За посланичеството вж. *Ammianus Marcellinus, Roman History*. London: Bohn (1862) Book XXXI, 4, 1-5.

52. ЛИБИ, I, стр. 161.

53. *Stephen Williams and Gerard Friell, Theodosius: The Empire at Bay*. Routledge, 1994, pp. 1–4.

54. *Ammiani Marcellini, Res Gestae a Fine Corneli Tacti (Historiae), Liber XXXI, IV, 6: „Ita turbido instantium studio orbis Romani pernicies ducebatur”*.

сред Тракия, прелюдия към една продължителна и изтощителна война, разгоряла се в самото сърце на Империята⁵⁵. Трагичната ги бел на император Валент, загинал на 9 август 378-ма г., бележи началото

на масирано варварско колонизиране (като част от т.н. „Велико преселение на народите”, б.а.) на териториите южно от р. Дунав, което наред с варваризирането на политическия и военен апарат на държавата, променя из-основи облика на Римската империя⁵⁶.

Близо четири години след битката край Адрианопол, след множество спорадични сблъсъци между варварите и ромейските войски, предвождани от Теодосий – *Augustus* на Изтока (от 19 януари 379-та г.) – умел и опитен потомствен пълководец, заемал последователно длъжностите *dux* на Мизия и *Magister Militum* (есента на 378-ма г.), на 3 октомври 382-ра г. Теодосиевите пълководци от една страна и готските първенци от друга, сключват договор, по силата на който готите стават отново *foederati* на Империята и получават разрешение да населяват и обработват земи на десния бряг на р. Дунав, части от Тракия, Мизия, и Скития⁵⁷. Тъй като съдържанието на договора не е достигнало до нас, то не можем да знаем точните условия, при които варварите били задължавани да служат в ромейската войска. Косвена информация относно обстоятелствата, при които бива сключен договора, промените в статуквото и порядките в Романия след подписването на съдбоносния *foedus*⁵⁸ дават: Пакат – галски оратор и поет от IV-ти в., написал възхвално слово в името на император Теодосий Велики; Темистий (317–388 г.) – философ и оратор; Синесий (370–413 г.) – философ и епископ, който в своята реч „De regno”, декламирана пред императора на Изтока - Аркадий (395–408 г.), описва унизителното положение, в което са изпаднали ромеите след 382-ра г.; Клавдий Клавдиан (370–405 г.) – придворен поет в двора на западния август Хонорий (395–423 г.); Зосим и редица други късноантични автори.

Пакат изнася своята реч в Рим пред император Теодосий и Сената малко след разгрома и убийството на узурпатора Максимус (август 388-ма г.)⁵⁹. Според галския оратор, в решителната фаза от войната с

Максимус, Теодосий мобилизирал и своите варвари⁶⁰ (*tuis barbaris*, б.а.), след като веднъж им предос-

тя ни дава съществена и ценна информация, която допълнена със сведенията на изброените по-горе автори, създава една поцялостна представа за сключения *foedus*.

55. За лицата и събитията, довели до злощастната битка, вж. *Stephen Williams and Gerard Friell, Theodosius: The Empire at Bay*, Routledge, 1994, 4-7; *Marcellinus, Roman History*. London: Bohn (1862) Book XXXI, IV-XVI.
56. Съдбата на някогашните римски провинции е описана от Павел Орозий (V в.), вж. *Orosius, Seven Books of History against the Pagans* (trans. by A. T. Fear). Liverpool, 2010, Book VII, 32: „By God's will the nations stationed on the boundaries of the Empire [...] invaded all the Roman territories. The Germans made their way through the Alps, Raetia, and the whole of Italy as far west as Ravenna. The Alemanni roamed through the Gallic provinces and even crossed into Italy. An invasion of the Goths ruined Greece, Pontus, and Asia; Dacia beyond the Danube was lost forever. The Quadi and the Sarmatians ravaged the Pannonian provinces”.
57. *Halsall, G. Barbarian Migrations and the Roman West, 376–568*. Cambridge University Press, 2007, p.180.
58. *Stephen Williams and Gerard Friell, Theodosius: The Empire at Bay*, Routledge, 1994, p. 76.
59. *C.E.V. Nixon / Barbara Rodgers*, In. *Praise of Later Roman Emperors. The Panegyrici Latini* : Introduction, Translation, and Historical Commentary, with the Latin Text of R.A.B. Mynors. University of California Press, 1994, p. 443.
60. Пакат изрично посочва, кои са „*Scyticae nationes*”, получили статут на съюзни войски и мобилизирани от Теодосий Велики, а именно: „*Ghotus ille et Chunus et Halanus [...]*”, вж. *C.E.V. Nixon / Barbara Rodgers*, In *Praise of Later Roman Emperors*., p. 665. Според Зосим: „[...] *варвари-*

тавил: „[...] *привилегирован статут на съюзни войски*”⁶¹, чрез договора от 382-ра г., разпоредил да минат под командването на ромейски пълководци (*ducibus*, б.а.)⁶², като от тозимоментнататък варварите „[...] *напълнили градовете на Панония с войници*”⁶³. Наред с чисто военните задължения – свидетелства Пакат – на варварите *foederati* била дадена възможността да обработват преотстъпените им земи⁶⁴, както вероятно и правото да работят в частни имения, но само на онези, които получили статут подобен на скирите, преселени в Мала Азия като закрепостени *coloni* в началото на V-ти век⁶⁵. Въпреки пропагандният характер на Пакатиевата реч⁶⁶,

На 1 януари 383-та г.⁶⁷, по време на празненствата по случай встъпването в консулска длъжност на Флавий Сатурний (*Magister Militum* на Теодосий I-ви, сключил договора с готите от 382-ра г., б.а.) Темистий – прословут оратор и философ, който прави своята кариера благодарение на факта, че съумява да се нагоди към силните на деня (още от времето на августите Констанций II, Юлиан и Йовий, т.е. средата на 60-те години на IV-ти в., философът е добре приет сред високите етажи на властта, б.а.), изнася своята т.нар. XVI тържествена реч⁶⁸ (лат. *oratio*). Въпросната е сред най-популярните от Темистиевите речи и възхвалява (36 на брой, б.а.), тъй като съдържа сведения от първа ръка, относно разглеждания тук *foedus*.

По същество, XVI реч представлява опит от страна на Темистий да възвеличае Теодосий I-ви, който в дните на отчаянието, налегнало ромейските народ и армия (след битката край Адрианопол, б.а.), бил призован от Бог, за да отърве ромеите от готската заплаха, като му приписва заслугите за победоносния край на война срещу варварите⁶⁹. Теодосий I-ви – свидетелства Темистий (направен *praefectus urbi* на Константинопол от Теодосий през 384-та г., б.а.) –

те, смесени с римските легиони, били привлечени, с обещания за големи награди от Максимус, ако предадат армията”, вж. *Zosimus, New History*. Ed. by Green and Chaplin. London, 1814, Book IV, 45, 3: „[...] *Barbarians, who were mixed with the Roman legions, had been solicited by Maximus with the promise of great rewards if they would betray the army*”. Т.е. имало е и други варвари, служещи под командването на Максимус, вж. *Heather, P.J. Goths and Romans, 332–489*. Oxford, 1994, p.171

61. *ibidem*; Вж. ЛИБИ, I, стр. 108: „[...] *ти* (Теодосий, б.а.) *предоставяш правото да изпълняват съвместна военна служба с нас*”.

62. *ibidem*. p. 665: „*Ibat sub ducibus uexillisque Romanis [...]*”.

63. *ibidem*; Вж. ЛИБИ, I, стр. 109: „И вече като римски войник той (варваринът, б.а.) пълнеше градовете на Панония [...]”.
64. C.E.V. Nixon / Barbara Rodgers, In Praise of Later Roman Emperors., p. 659: „*Dicamne ego receptos scruitum Gothos castris tuis militem, terris sufficere cultorem*”.
65. За скирите, вж. ЛИБИ, I, стр. 263; За колоните като ромейски поданици, вж. *Liebeschuetz, W.* “Citizen Status and Law”; in: Walter Pohl: Strategies of Distinction: The Construction of Ethnic Communities, 300-800. Leiden, 1998, p.136
66. C.E.V. Nixon / Barbara Rodgers, In Praise of Later Roman Emperors., p. 497, n. 67, n. 117
67. За Темистий, живота и речите му, вж. *Heather, Peter & Moncur, David*, trans. Politics, Philosophy, and Empire in the Fourth Century: selected orations of Themistius, with an introduction. Liverpool U. P., 2001.
68. *ibidem*, p. 255. Превод на речта и бележки в *Themistius, Oratio 16*, in: *Heather, Peter & Moncur, David*, trans. Politics, Philosophy, and Empire in the Fourth Century: selected orations of Themistius, with an introduction. Liverpool U. P., 2001, 265-284.
69. *ibidem*. p. 264, p. 275: „*And so when almost everyone, both generals and soldiers, had their wills overturned in the face of such great and momentous blows* (кръшението край Адрианопол и послед -

„[...]ималсилата да подчинивсичкинароди[...] непреклонността на скитите, дързостта на аланите и лудостта на масагетите (т.е. на хуните, б.а.) да прекърши”⁷⁰.

За същите скитски народи: готи, хуни и алани – станали обект на Теодосиевата политка, пише и Пакат⁷¹, следователно съвсем не без основание може да се допусне, че страна в сключения *foedus* наред с готските първенци, били и тези на хуни и алани⁷². Доказателство в тази насока дава и Йоан Антиохийски, който разглеждайки смутовете, настанали към края на Теодосиевото управление свидетелства, че императорът мобилизирал хуните, настанени в Тракия, за кампанията си срещу западния узурпатор Евгений (22 август 392 – 6 септември 394 г.)⁷³. Хуните, вдигнати от Теодосий I-ви, за да служат в армията му в края на IV-ти век, населяват вътрешността на самата Романия, следователно не трябва да има съмнение, че те са настанени на имперска територия

като *foederati*, подобно на останалите скити, т.е. готи и алани. Като вземем под внимание съобщенията на Пакат, Темистий и Йоан Антиохийски, можем да заключим, че наред с готите, вероятно и хуните участват като страна в сключването на договора от 382-ра година, т.е. те по силата на *foedus* получават правото да се заселят на юг от р. Дунав, да обработват земя и при нужда да служат в ромейската армия, но очевидно под командването на своите собствени крале⁷⁴.

Продължавайки да убеждава своите слушатели в правотата на Теодосиевите действия и политика, вследствие на които варварите населили централните и северозападни части на Империята, Темистий възкликва⁷⁵: „*Погледнете галати-*

валите стълкновения пред Константинопол, б.а.)... *God summons to leadership the only man* (Теодосий, б.а.) *capable of resisting such an inundation of misfortune* [...]”.

70. *ibidem*, p. 275: „[...] *the intransigence of the Schyrians, the boldness of the Alans, the madness of the Massagetai yield*”.
71. Виж по-горе, бел. 60.
72. *Heather, Peter & Moncur, David*, trans. Politics, Philosophy, and Empire in the Fourth Century: selected orations of Themistius, with an introduction. Liverpool U. P., 2001, p. 275, n. 231.
73. Вж. Йоан Антиохийски в ГИБИ, III, стр. 29: „*Теодосий вдигнал мнозина от хуните в Тракия заедно с техните племенни вождове (phylarchoi, б.а.) и се отправил на поход към Италия, за да залови Евгений неподготвен и без да подозира нищо*”. Титлата *phylarchos* има двойко значение, като наред със старото си значение на племенен вожд, в периода IV – VII в., се използва и като официална титла, давана на командира на федератските съюзни войски, вж. The Oxford Dictionary of Byzantium, vol. I, New York-Oxford 1991, p. 1672. Това са хуните, настанени на територията на Романия от *Praefectus praetorio Orientis* Руфин (?–395 г.) преди неговото убийство, тъй като гражданската война между Теодосий I-ви и Евгений продължава до 394-та г.
74. Интересен е случаят с пленяването и убийството на гота узурпатор Гайна (*Magister Militum* при Теодосий I-ви и Аркадий) в самото начало на V-ти век. Според Зосим, Гайна бил пленен и екзекутиран от Улдин – *Hunnorum princeps*, който сметнал за

„[...] опасно да позволи на варварин, следван от войската си, да се засели на северния бряг на р. Дунав”, след като в няколко последователни сражения хуните разбили готите и убили самия Гайна, Улдин бил щедро възнаграден от император Аркадий, с когото сключил договор, вж. *Zosimus, Historia Nova, Book V, Ch. 21-22*. Същият епизод е представен по по-различен начин от Созомен, който свидетелства, че Гайна и войската му били разбити от ромейски отряд, вж. *Sozomen (Hermais), Historia Ecclesiastica, Book VIII, Ch. 4, p. 366*. С оглед Зосимовото свидетелство, можем да предположим, че под въпросния ромейски отряд у Созомен, се крият, някои от хуните на *princeps* Улдин, който очевидно действа съобразно имперска директива, неразрешавайки на Гайна, да се засели на дунавския бряг.

75. *Heather, Peter & Moncur, David, trans. Politics, Philosophy, and Empire in the Fourth Century: selected orations of Themistius, with an introduction. Liverpool U. P., 2001, p. 281.*

те, онези край Понта [...] Не ги унищожиха Помпей и Лукулий, въпреки че имаха тази възможност, нито Август или императорите след него; те опростиха греховете им и ги асимилираха в Империята. И сега никой не би се отнесъл към галатите като към варвари, а като към истински ромеи”. След тези му слова, следва най-важният пасаж от XVI реч, даващ по-голяма яснота за клаузите на сключения договор и който тук ще приведем в неговата цялост: „Те (галатите, б.а.) плащат същите данъци като нас, те заемат същите чинове (звания, б.а.) като нас, те приемат управниците при същите условия като останалите и спазват същите закони. Същото ще правят и скитите в близко време. Въпреки че техните сблъсъци с нас са от неотдавна, всъщност съвсем скоро те ще приемат нашите предложения, ще седнат на нашите трапези, ще поемат нашите военни начинания и обществени длъжности”⁷⁶.

Свидетелството на Темистий създава впечатлението за един безспорен, военен и политически триумф над варварите, които са на път да станат пълноценни граждани на ромейското общество и в действителност навежда на мисълта, че договарят е сключен след *deditio*⁷⁷. В същото време, философът сам задава въпросите: „По добре ли беше да напълним Тракия с трупове отколкото с фермери? С гробове или с живи хора [...] Да

увеличим броя на закланите или броя на тези, които обработват земята”⁷⁸, с които неволно хвърля светлина върху истинското положение, в което насмалко да се окажат цяла Тракия и нейните жители, ако не бе успял *Magister Militum* Сатурний да се договори с варварите през 382-ра година. Без съмнение, аналогията която прави Темистий между Августовата политика по отношение на галатите и тази на Теодосий I-ви по отношение на готите, цели да докаже правотата на решенията и действията на втория.

Вземайки под внимание думите на Темистий и цитираните по-горе автори, можем да приемем, че варварите („*Scythicae nationes*” – готи, хуни и алани, б.а.), които придобиват статут на *foederati* с договора от 382-ра г., наред с възможността да служат във войската под командването на ромейски пълководци или на своите собствени крале, първоначално получават правото да се заселят и да обработват земя (най-вероятно в пограничните райони на Тракия и Скития, б.а.), освободена от данъци. Според Темистий, това положение се запазило до 384-та година, в която ораторът изнася една от последните си речи – *Oratio XXXIV*.

Описвайки успеха на Теодосиевата политика относно варварите, Темистий възкликва: „*Елате тук траки, македони и изпълнете очите си с тази чудна гледка: скитите живеят под един покрив с нас [...] и понасят [същото] бреме*”⁷⁹. За оратора процесът на трансформиране скитите от воинствени варвари в ромейски земеделци и данъкоплатци, започнал като следствие от договора сключен през 382-ра г., и най-вече като следствие от политиката на *миротвореца* и *човеколюбец* Теодосий Велики, била към своя край.

За разлика от Пакат и Темистий, които обрисуват събитията и състоянието на ромейската държава от 80-те години на IV-и век с ласкави багри, създавайки

76. *ibidem*. p. 281

77. *ibidem*. p. 280, n. 250. Още повече, Темистий твърди, че по време на празненствата по случай

консулството на Сатурний, готските първенци празнували „[...] триумфа над тях самите“, вж. пак там, п. 249; Вж. също *Oratio* 34, XXII, p. 225.

78. *ibidem*. p. 280.

79. *ibidem*. p. 328, п. 156; Скити, които Теодосий да използва „[...] по свое усмотрение, като земеделци или войници“.

впечатлението за триумф на римското право, нрави и обичаи, благодарение на което варварите са или ще бъдат успешно асимилирани във военно-административния апарат и обществен живот, философът-епископ Синесий Киринейски (370–413 г.) в своето поучително слово „De Regno“⁸⁰, декламирано пред император Аркадий (395–408 г.), предрича трагично бъдеще за държавата на ромеите, ако не се вземат нужните мерки за кардинално решение на гибелния скитски проблем, преди – както пише той – „[...] раните, загняващи под повърхността, не избият; преди агресията на тези обитаващи нашите земи (т.е. скитите, б.а.) не стане явна. Защото злото може да бъде превъзможано, когато е в зародиш, но когато се разрастне, то ще вземе превес над нас“⁸¹. Според Синесий, тези вълци (скитите, б.а.), които: „[...] щом усетят слабост у кучетата, ще ги нападнат, ще нападнат стадото и овчаря – всички“, не били „[...] родени и възпитани според римското право“ и следователно, към началото на V-и век, обитават ромейската земя, незачитайки законите: „[...] по своите собствени обичаи, практикувайки изкуството на войната (вътре, б.а.) в тази страна“⁸².

Към началото на V-ти век, Синесий влиза в открито противоречие с декламираното от Темистий, който в своята XXXIV-та реч (изнесена през 384-та г., б.а.) твърди, че т.нар. „*Scyticae nationes*“ получили разрешение да се заселят на територията на Романия след сключването на договора от 382-ра г., са на път да бъдат успешно инкорпорирани в държавата на ромеите.

Трябва да се има предвид, че със сключения *foedus* между Теодосий и

скитските народи се създава прецедент във външнополитическите отношения между варвари и ромеи. По силата на този договор, на територията на Империята се установяват полу-автономни неромейски военизирани групи. Напълно основателно можем да приемем, че последвалите съюзни договори между Романия и разнородните варварски крале са сключвани именно на основата, на вече постигнатите договорености от 382-ра г.⁸³ Тоест, всяка нова варварска орда влязла в дипломатически отношения с империята, се стремяла към подобряване на установените, от този първи по рода си *foedus*, условия и порядки⁸⁴.

80. Синесиевата реч „De Regno“ има за цел да обедини около себе си ромейската, анти-готската партия в императорския двор, т.е. тя има популистски характер, вж. *Jay Bregman*, Synesius of Cyrene, Philosopher-bishop. University of California Press, 1982, 50-59. За Синесиевата позиция по скитския въпрос, вж. *Heather*, The Anti-Scythian Tirade of Synesius' "De Regno" in: *The Phoenix*, Vol. 42, No. 2, 152-157.

81. *Fitzgerald*, A. The essays and hymns of Synesius of Cyrene: including the Address to the Emperor Arcadius and the political speeches. Oxford University Press, H. Milford, 1930, p.137.

82. *ibidem*. p. 134.

83. Такъв съюзен договор сключват и някои хуни с *praefectura praetorio Orientis* Руфин (?–395 г.), по силата на който те стават *foederati* и им е позволено да се заселят в Тракия, вж. *Otto J. Maenchen-Helfen*, The World of the Huns: Studies in Their History and Culture. University of California Press, 1973, 50-51. Созомен обвинява Руфин, че в желанието си да стане *тиранин*, т.е. да узурпира властта, *поканил* хуните на ромейска земя, вж. *Sozomen (Hermais)*, *Historia Ecclesiastica*, Book VIII, Ch. 1: „*Rufinus, prefect of the East, was suspected of having clandestinely invited them (хуните, б.а.) to devastate the Roman territories [...] for he was said to aspire to tyranny*“. Тази *покана*, за която пише Созомен, със сигурност е санкционирана със сключването на съответен *foedus*.

84. *Halsall*, G. Barbarian Migrations and the Roman West, 376–568. Cambridge University Press, 2007, p.180. Вж. също: *Heater*, P. Empires and Barbarians: The fall of Rome and the Birth of Europe. Oxf-

В своя епохален труд „History of the

Later Roman Empire”, британският историк Арнолд Х. М. Джоунс (9 март 1904 – 9 април 1970 г.) основателно разгра ничава няколко категории *feoderati*, разликите между които – пише Джоунс – били доста размити⁸⁵. За тези категории варвари-федерати основна информация от първа ръка дава Синесий, който продължавайки със своята тирада срещу пагубното варваризиране на Империята и тези, които явно или прикрито тласкат Романия към пропастта, констатира, че: „Само един дързък човек или пророк не би се уплашил от множеството разнородна (т.е. неромейска, б.а.) младеж [...] в тази страна”⁸⁶. Философът разделя това множество на поне две ясно диференцирани групи, играещи своите специфични социално-политически роли в ромейското общество. Към началото на V-ти век, 20 години след подписването на договора от 382-ра г., той разграничава отделни категории неромейско население, обитаващо имперска територия, които имат различен социално-правен и политически статут, получен вследствие сключването на съюзен договор.

Към първата категория варвари – поставени в сервилно положение чрез сключен *foedus* след *deditio*, несъмнено се отнасят племена като гревтунгите⁸⁷, които биват заселени във Фригия след 386-та г.. Те не се ползват с права, (макар и да са имали военни задължения⁸⁸, б.а.) подобни на тези на скитските народи, прекосили Дунава по силата на съюзни договори, чиито клаузи наподобявали тези на договора от 382-ра г., тъй като били – както пише Клавдий Клавдиан (370–405 г.) – *captives*⁸⁹, на ромеите. Именно от редиците на подобни покорени племена са излъчвани онези варвари, които се вливат в най-нисшите социални слоеве на ромейското общество, както свидетелства философът: „[...] всеки дом, колкото и скромна да е, има роб – скит. Скити са прислужникът, готвачът, водносецът [...] защото от стари времена се знае, че тяхната раса е най-полезна и най-приспособена да обслужва тази на ромеите”⁹⁰.

От друга страна, Синесий Киринейски е искрено възмутен и най-вече притеснен от повсеместното варваризиране на военно-административния апарат в лицето на голяма част от армията, съответно на нейния висш команден състав и на Сената⁹¹. За разлика от *прислужника* и *водносеца*, които са поставени в се-

rd University Press, 2010, p.180.

85. A.H.M. Jones, *The later Roman Empire, 284-602: a social economic and administrative survey*. Johns Hopkins University Press, 1986, 199-200.

86. Fitzgerald, A. *The essays and hymns of Synesius of Cyrene*. Oxford University Press, H. Milford, 1930, p.134.

87. За гревтунгите, вж. Peter Heather, *The Goths*, Blackwell Publishing, 1998, p. 100; Гревтунгите нахлуват на ромейска територия в голямо множество, включително жени и деца, през 386-та г., с молба да им се разреши да се заселят на ромейска земя. След като получават отказ, подобно на останалите скитски племена преди тях, правят опит, със сила, да накарат Империята да ги приеме. След няколко кръвопролитни сражения са разбити от *Magister Militum* Промот и разселени на малки групи из Романия като федерати (някои със статут на *coloni*, б.а.) служещи под ромейски командир – *comes*, т.е. без да запазят някакъв вид автономност.

88. *Claudian*. with an English Translation by Maurice Platnauer. Vol. I. Harvard University Press, 1922, p. 227.

89. *ibidem*. p. 229.

90. Fitzgerald, A. *The essays and hymns of Synesius of Cyrene*. Oxford University Press, H. Milford, 1930, p.136.

91. Към V-ти в., ролята на Сената в политическия живот на Империята се видоизменя и надхвърля тази на армията, вж. Бакалов, Г. Византия. Лекционен курс. София, 2006 г., 290-291.

рвилно положение, Синесий се чувства заплашен от онзи скит, който: „[...] захвърлил овчата кожа, която бе навлякъл, за да приеме тогата и да влезе в съвещателната зала, за да заседава по държавни въпроси редом с магистратите, заемайки най-видно място до консула [...]”⁹². Тези скити били – пише Синесий – „[...] родственици на нашите (ромейски, б.а.) роби” и биха могли

„[...] щом пожелаят, да използват нашите роби като свои войници”⁹³. За философа, въпросните представляват реална заплаха за съществуващия ред в Империята. Основна цел на тази вербална атака несъмнено е дискредитирането на онази съвкупност ромейски пълководци от варварски произход, които се заселват на ромейска земя заедно с подчинените им военно-племенни обединения и племена, по силата на сключени съюзни договори⁹⁴.

Скитите, чиито крале и вождове представляват най-новата прослойка на ромейската военна аристокрация, очевидно се ползват със статут и съответно с права, различни от тези на племената, заселили се в Романия след обявяването на *deditio*, защото – както свидетелства Прокопий – „[...] те влезнаха в (станаха част от, б.а.) ромейската политическа система не под формата на роби, защото не са били покорени от ромеите, а на основата на пълно равноправие (*politeia*, б.а.)”⁹⁵. Независимо дали били обособени като отделни федератски полкове или включени в редиците на редовната ромейска армия, тези варвари – според Синесий – „[...] би било по-достойно да бъдат работници-роби и колони (подобно на гревтунги и скири, б.а.), а не да носят оръжие наравно със свободните ромеи”⁹⁶ – а техните водачи – „[...] всички да бъдат лишени от магистратурите и да бъдат държани далеч от привилигиите на Съвета [...]”⁹⁷.

Въпреки че разполагаме с ограничена и, в повечето случаи, косвена информация относно клаузите на съюзните договори, то диференциацията по отношение статута на двете групи варвари – *foederati*, които са обект и на Синесиевото есе, е очевидна. Несъмнено тя е резултат именно на спецификата в двустранните договори, сключени между отделните скитски крале и Романия. Политиката на ромейската държава по отношение на заобикалящия я варварски свят, в началото на V-ти в. и следователно, по отношение на инородното население -

92. Fitzgerald, A. The essays and hymns of Synesius of Cyrene. Oxford University Press, H. Milford, 1930, p.136.

93. *ibidem*.

94. Типичен пример за подобно заселване санкционирано с *foedus* в последствие е това, на Алариховите тервинги – нахлули в Тесалия през лятото на 395-та година. Близко 3 години Алариховите пълчища безконтролно опустошават Тракия и Илирик до момента, в който исканията и желанията на Аларих не биват задоволени. Чрез силата на оръжието, Аларих принуждава Империята, в лицето на евнуха-консул Евтропий (?–399 г.), който назначава варварина за *Magister Militum* на Илирик, *de facto* да узакони съществуването на един чужд, автономен организъм на своя територия. За Аларих вж. у PLRE. II, 43-47; съответно за останалите позначими варварски пълководци: Гайна (PLRE. I, p. 379); Мундерих (PLRE. I, p. 610); Фравима (PLRE. I, p. 372-373); Трибигилд (*Philostorgius*, in Photius, *Epitome of the Ecclesiastical History of Philostorgius*, Book XI, chapter 8);

95. *Procopius*. With an English translation by H. B. Dewing. (Loeb Classical Library.) Vol. III. London and New York: Heinemann, 1924–1928, p. 103.

96. Вж. Бакалов, Г. Византия. Лекционен курс. София, 2006 г., с. 292.

97. Fitzgerald, A. The essays and hymns of Synesius of Cyrene. Oxford University Press, H. Milford, 1930, p.136.

ние заселило доброволно или в резултат на военни действия нейната територия е резултат от действията на Теодосий I-ви Велики. Императорът обединител е посочен от Синесий Киринейски като отговорен за положението, в което се намирала държавата към началото на четвъртото столетие: „[...] вашият баща (Теодосий I-ви, б.а.), вдигна оръжие срещу тях (скитите, б.а.) и те отново станаха обект на състрадание, седейки смирено в краката му [...] и той, който бе техен завоевател, бе обзет от жалост. Той ги въздигна от позицията, в която се намираха, като направи от тях – съюзници (*symmachoi*, б.а.) и ги счете достойни за поданство”⁹⁸.

CIVES ROMANI: Федератите и въпроса за поданичеството

Основният въпрос, който се поражда след вземане предвид цитираните до тук разнородни сведения, е именно – какъв е бил правният статут на варварите, заселени в Империята след 382-ра година? За съжаление, с оглед на спецификата в двустранните отношения между късноантичните ромеи и варвари, не можем да дадем задоволителен отговор. Най-общо казано, от една страна стоят варварите, поставени в сервилно положение, т.нар. *servi* и *dediticii* – изпълняващи и военни функции, а от друга страна тези, заселени на територията на Империята като *foederati*. Именно тази втора група варвари започва да се ползва с права, достъпни само за пълноправните ромейски поданици и точно върху нея ще насочим вниманието си.

Трансформирането на варварите – *foederati* в ромеи е процес, засвидетелстван от оратора Темистий⁹⁹ и наченат от Теодосий I-ви, който – според Пакат – наредил победените варвари да „[...] станат ромеи (лат. *iussisti esse Romanam*, б.а.)”¹⁰⁰ и ги счел – допълва Синесий – „[...] достойни за поданство”. Напълно логично би следвало федератите, които биват счестени за ромеи, т.е. тези, които успешно бъдат интегрирани в ромейската военна и политическа системи, да разполагат с права, типични само за пълноправните поданици (т.нар. *римски граждани*, б.а.) на Романия.

За такова *гражданство* или *поданичество*, дадено на варварите пише, освен горесцитираните автори, но и придворния поет Клавдий Клавдиан¹⁰¹, който определя варварина и *Magister Militum* Стилихон (360–408 г.) за *предан гражданин* на Империята¹⁰². Макар Стилихон да е единственият висш ромейски военачалник

– *варварин*, изрично засвидетелстван като *пълноправен гражданин* на Романия, с голяма доза увереност можем да приемем за такива и останалите

98. *ibidem*. p. 138.

99. Вж. тук, бел. 75; Засвидетелстваното от Синесий също е красноречиво, вж. по-горе.

100. C.E.V. Nixon / Barbara Rodgers, In. *Praise of Later Roman Emperors*. University of California Press, 1994, p. 503: „[...] *bade them to become Roman*”.

101. *Claudian*. with an English Translation by Maurice Platnauer. Vol. II. Harvard University Press, 1922, p. 53: „*Tis she alone who has received the conquered into her bosom and like a mother [...] protected the human race with a common name, summoning those whom she has defeated to share her citizenship and drawing together distant races with bonds of affection*”. За Стилихон, вж. PLRE. I, p.853

102. *ibidem*. p. 55: „*Rome [...] would keep thee* (Флавий Стилихон, б.а.) *ever her faithful citizen*”.

магистрати от варварски произход, разполагащи – както свидетелства Синесий – с достъп до Сената и почетно място в съвета на императора¹⁰³.

Позовавайки се на информацията, съдържаща се в приведения до този момент извор и историографски материал, можем с основание да заключим, че в периода от края на IV-ти и началото на V-ти в. разнородни скитски военно-племенни обединения и народи, ръководени от своите крале и вождове, се възползват от новопоявилата се възможност да влезнат в съюзни отношения с ромейската държава на основата на частично равноправие чрез сключването на *foedus*. Една част от варварите получават статут, осигуряващ им набор от права, присъщи единствено на пълноправните ромейски граждани, а на техните владетели – шанса да станат част от управленския елит на Романия.

Наред с факта, че се ползвали с частична автономност (за разлика от варварите, заселени като *coloni*, б.а.), федератите получават възможността да обработват земя като земевладелци (облагани с данъци

от ромейската държава, б.а.) или като *закрепостени coloni* подобно на скирите¹⁰⁴. Варварите служат в имперската армия под командването на свои или ромейски пълководци, в следствие, на което им се гарантира правото да носят оръжие в мирно време¹⁰⁵. На част от федератите се разрешава да влизат в брачни отношения с пълноправни ромейски граждани при условие, че спазват и законите, отнасящи се до вероизповеданията в Империята¹⁰⁶; да търгуват на имперските пазари и тържища; да притежават роби, които от своя страна също стават обект на ромейското законодателство¹⁰⁷.

По своему актът на делегиране граждански права на лица от неромейски произход¹⁰⁸ не представлява прецедент в политиката на Романия по отношение на разнородните варвари, обитаващи под една или друга форма нейната терито -

103. Вж. по-горе, бел. 97

104. Вж. тук бел. 65; Въпросните биват защитени със специален закон срещу опасността да попаднат в робство, както и срещу това да бъдат неправомерно използвани като работна ръка в различни градски или обществени проекти. Освен разселени из Империята, на скирите се отказва възможността да служат в ромейската армия за срок от 25 години, за какъвто срок, навярно се предполагало, че ще бъде достатъчен за успешната интеграция на това многочислено хунско племе в Империята.

105. За разлика от цивилните ромеи, на които по силата на *Lex Julia de vi publica* се забранявало да носят оръжие (за закона вж. Berger, A. Encyclopedic Dictionary of Roman Law. Philadelphia, 1953, p. 554, б.а.) варварите *foederati*, подобно на ромейските войници и ветерани, имали „законово основание“ да носят оръжие, вж. Cameron, A. Barbarians and Politics at the Court of Arcadius. UCP, 1993, p.211.

106. Аурелий Прудентий – поет от V-ти век пише: „Foreign peoples now congregate with the right of marriage for with mixed blood, one family is created from different peoples“, вж. Fathers of the Church: Poems of Prudentius, Vol. II, CUA Press, 1965, pp. 158–159. Показателен в това отношение, е случаят с ромейския пълководец от варварски произход Фравита, който в началото на V-ти в. си спечелва ексклузивното право, да извършва своите езически ритуали. Заради своя нескрит паганизъм, Фравита трябва да иска специално разрешение, за да се ожени за ромейска гражданка, вж. PLRE. I,

p. 372-373.

107. Към 406-та г. император Хонорий (395–423 г.) издава закон, отнасящ се до федератите (първи по рода си, б.а.), който нарежда и мобилизация на *робите* на въпросните, вж. *Codex Theodosianus*: Lib. VII, XIII, 16, ed. T. Mommsen and P.M. Meyer (Berlin, 1905): „[...] *praecipue sane eorum servos, quos militia armata detentat, foederatorum nihilo minus et deditorum* [...]“.

108. Хийтър предполага, че варварските племена, обитаващи отвъд граничните територии на Романия, стават част от империята, но не като „[...] пълноправни граждани, а като подчинени поданици“, вж. Heather, P.J. Goths and Romans AD 332–489. Oxford: Clarendon Press, 1991, p. 113.

рия. Въпросната политика има за цел най-вече ускоряване интеграцията на т. нар. *peregrini* и *peregrini dediticii* (лат. покорени чужденци, б.а.) в Империята, като опита на държавата да използва *поданичеството* като инструмент за превръщането на скитските *foederati* и най-вече, на техните крале в лоялни поданици на императора е очевиден.

От друга страна, в периода, обхващащ края на IV-ти и началото на V-ти век,

болшинството от варварите, изявило желание да сключат *foedus* с Империята, не поставят като условие въпроса за *поданичеството*, т.е. за тях то не е било самоцел¹⁰⁹, а само формалност¹¹⁰. И въпреки че, за да бъде счетен някой за поданик на Империята „[...] било достатъчно – пише византинистът Г. Икономидис – да се плащат данъците и да не се оспорва държавната и църковна власт“¹¹¹, към началото на V-ти век варварите *foederati* населяват имперската територия най-вече като полунезависими съюзници, ползващи се с завидна автономия¹¹².

ТЕОДОСИЕВИЯТ ORBIS ROMANIS: Федератите между Изтока и Запада

Теодосий I-ви Велики завещава на своите синове Аркадий и Хонорий една привидно стабилизирана и единна държава, като те „започнали управлението си общо, имайки само различни резиденции“¹¹³. Броени месеци след Теодосиевия триумф над Евгений и обединяването на Империята под един скиптър, преждевременната смърт на победоносния император в Милано († 17 януари 395-та г.) поставя Романия в нова, комплицирана ситуация. В двубой за Теодосиевото наследство един срещу друг се изправят *Magister Utriusque Militiae* Флавий Стилихон¹¹⁴ – съпруг на Теодосиевата дъщеря Серена¹¹⁵ и защитник на детето император Хонорий – станал август на деветгодишна възраст през 393-та г., и резидиращия в Константинопол Флавий Руфин¹¹⁶ – *Praefectus praetorio Orientis*, довереник на Теодосий и наставник на юношата Аркадий, и двамата посочени за опекуни на младите августи от техния баща¹¹⁷.

109. Основните искания от страна на варварите при договаряне даден *foedus* се ограничават до получаването на земя за заселване и обработка, храни и продоволствия, вж. Heather, P.J. *Goths and Romans*, 332–489. Oxford, 1994, 215–217, pp. 222–223.

110. За девалвирането на статута на пълноправния гражданин и гражданството изобщо, вж. Liebeschuetz, W. “Citizen Status and Law”; in: Walter Pohl: *Strategies of Distinction: The Construction of Ethnic Communities*, 300–800. Leiden, 1998, pp. 138–139.

111. Икономидис, Г. *Международният характер на Света гора през Средновековието*. Родина, 1996 г., стр. 23.

112. Liebeschuetz, W. “Citizen Status and Law”; in: Walter Pohl: *Strategies of Distinction: The Construction of Ethnic Communities*, 300–800. Leiden, 1998, p. 138.

113. Orosius

114. PLRE. I, p. 853

115. *ibidem*, p. 824.

116. *ibidem*, pp. 778–781; Вж. и по-горе, бел. 73.

117. Orosius, *Seven Books of History against the Pagans* (trans. by A. T. Fear). Liverpool, 2010, Book VII, 37: „Meanwhile the emperor Theodosius the Elder had entrusted the care of his children and the direction of his two courts, respectively, to his two most powerful subjects, Rufinus in the East and Stilicho in the West“.

В началото на 395-та г. на Запад Стилихон осъмва като главнокомандващ на обединените Западната и Източната ромейски армии, участвали в похода на Теодосий срещу Евгений; на Изток – Руфин се обгражда с лоялни нему варвари, набрани от редиците на хунските племена, заселени в Тракия като федерати¹¹⁸. В същото време 10 хиляди тервингски бойци¹¹⁹ – остатък от готските федерати тръгнаха с Теодосий I-ви, предвождани от ромея Аларих¹²⁰, който – съобщава Йордан – „[...] бил от известно племе, като отстъпвал по благородство само на Амалите и произлизал от рода на Балтите“¹²¹, предприемат десетседмичен, зимен поход обратно към своите домове на Балканите.

Преимуществото, въздадалата ситуация, очевидно било в ръцете на Флавий Стилихон. В сблъсъка между силните на деня главна роля отново изиграват федератите – готи и хуни, обитаващи Балканите. Заварвайки хилядите лоялни на Руфин хуни в Тракия¹²² заплахата, от които била не по-малко притеснителна за Алариховите тервинги от централизиращия се хунски военно-племенен съюз северно от р. Дунав, оглавен от принц Улдин (? – 412 г.), изпадналият в немилост Аларих – притиснат от обстоятелствата и освободен от съюзните си задължения към Романия със смъртта на Теодосий, подлага на опустошение балканските провинции на Империята.

В така създадалата се ситуация *Praefectus praetorio* Руфин съумява да се договори с водача на, вече бившите, ромейски федерати – демонстративно насочил остатъка от войската си към Константинопол. Съчинението на Клавдий Клавдиан „In

Rufinum” е единствения източник, който дава информация за преговорите, протекли между самия префект и Аларих¹²³. В опита си да отклони

Константинополски предградия, то дава ценна информация за обстановката, при която са проведени преговорите и условията поставени от Аларих. Самите преговори са проведени в готския лагер, като сам Руфин

118. Вж. по-горе, бел. 73. За корпуса от хуни поддържан от Руфин като лична охрана, вж. у Mommsen, T. *Chronica minora saec. IV.VI.VII*, Vol. I. 1892, p. 650, 34: „*Rufinus Bosforitanus cum ad summam militiae pervenisset, praeferrī sibi non Stiliconem ab eodem interficitur Chunorum, quo fulciebatur, praesidio superato*”.

119. Йордан посочва, че император Теодосий I-ви мобилизира повече от 20 хиляди готски войника за похода си срещу Евгений, вж. Charles C. Mierow. *The Gothic History of Jordanes*. Princeton: University Press, 1915, Ch. XXVIII, 145. Вж. още, в: Stephen Williams and Gerard Friell, *Theodosius: The Empire at Bay*, Routledge, 1994, pp. 138-139; p. 200, n.10.

120. Заради заслугите му във войната срещу Евгений Аларих получава ромейско гражданство, вж. Сократ Схоластик. *Церковна история*. Москва, РОССПЭН, 1996, Книга VII, 10: „*Некто Аларих, варвар, союзник римлян, помогавший царю Феодосию в войне с тираном Евгением и за то удостоенный римских почестей, не вынес своего счастья*”. Вж. тук, бел. 94.

121. Charles C. Mierow. *The Gothic History of Jordanes*. Princeton: University Press, 1915, Ch. XXIX, 146.

122. Вж. тук, стр. 11, бел. 73; стр. 13, бел. 83; Otto J. Maenchen-Helfen, *The World of the Huns: Studies in Their History and Culture*. University of California Press, 1973, p.51. Интерес представлява и един откъс от житието на св. Хипатий (ок. 366–446 г.) написано от неговия ученик Килиник (ок. средата на V-ти в.). Според този извор, в периода между 386-та и 395-та г., св. Хипатий живеел и служел в манастир намиращ се в Тракия, който бил много добре защитен, тъй като „[...] *наблизо* (в съседство, б.а.) *живеели хуни, които лесно биха могли да оплячкосат района*”, вж. Callinici. *De vita s. Hupatii liber*. Universität Bonn. Philologisches Seminar, Lipsiae, 1985, p. 12: „*Διὰ γὰρ τὸ τοὺς Οὐννοὺς γειτνιάζειν καὶ ῥαδίως πραιδεύειν τοὺς τόπους καστέλλια ᾤκοδομοῦντο*”. Въпреки че не съществува единомислие относно местонахождението на манастира Халмирис (гр. Ἀλμύρισσος) – вж. PEUCE, S.N. VIII, 2010, p. 175 – житието е още едно недвусмислено свидетелство за съществуването хунски местообиталища на ромейска територия в периода ок. 395-та г.

123. Въпреки очевидната хипербола в Клавдиановото съчинение, чийто пропаганден характер се подклажда още повече от описанието на ликуващия Руфин над опожарените

Алариховите пълчища далеч от Константинопол, тласкайки ги към Тесалия (най-вероятно по силата на нов *foedus*, сключен между двамата, б.а.) – оценен от Клавдий като най-висша форма на предателство, т.е. като държавна измяна¹²⁴ – и от друга страна, да положи основите на една нова варваро-ромейска коалиция с подчертан анти-готски характер, заселвайки хиляди хуни като федерати на територията на Романия, Руфин предоставя на Флавий Стилихон идеален предтекст за силови действия на Изток.

През пролетта на 395-та г. върховният главнокомандващ обединените ромейски армии предприема скоростен преход от Италия към опустошената Тесалия. Посрещнат от добре укрепилите се Аларихови готи, целеустременият Флавий Стилихон се оказва принуден да преустанови бойните действия и да стопа цялата кампания.

Необходимо е обаче, да се вгледаме по-задълбочено в причините, с които Стилихон мотивира своите действия. Несъмнено, целта на похода се крие в дискредитирането на Константинополското правителство в лицето на Флавий Руфин и налагането на Стилихон като единствен опекун (по своему регент, б.а.) на младите августи, чиято роднинска връзка с Теодосиевите наследници би наклонила везните в негова полза при една евентуална, открита конфронтация между двамата. От друга страна, формалната и основна причина, изтъкната от ромейския главнокомандващ, със сигурност била свързана с варварското присъствие в Тесалия, отговорността, за което падала върху Руфин.

Тук трябва да припомним, че наред с разделянето на закратко обединената империя между двамата

августу непосредствено след смъртта на Теодосий I-ви, през 395-та г. се извършва и преразпределение на диоцезите на префектурата Илирик между Изтока и Запада¹²⁵. Едно полунезависимо варварско военно-пле -

облечен в готска носия, изпълнил редица „варварски“ ритуали, вж. *Claudian. with an English Translation by Maurice Platnauer. Vol. II. Harvard University Press, 1922, pp. 63–65.*

124. *ibidem*; Марцелин Комес (? – ок. 534 г.) също определя договорката между Руфин и Аларих като форма на държавна измяна: „Патриций Руфин подготви предателство срещу император Аркадий, превръщайки готския крал Аларих в заплаха за държавата, подкупвайки го и изпращайки го към Гърция“; Вж. също и *Mommsen, T. Chronica minora saec. IV.V.VI.VII, Vol. II. 1894, p. 64, 395.* В своя коментар на Клавдиановото съчинение „In Rufinum“, проф. Хелфен заключава, че отстъпките направени от Руфин по отношение на Аларих и постигнатите договорености, надали са били по-различни от тези направени от Стилихон през 397-ма и по-късно през 402-ра година, вж. *Otto J. Maenchen-Helfen, The World of the Huns: Studies in Their History and Culture. University of California Press, 1973, p.48*; Според Волфрам, Аларих може би бива назначен и за *Magister Militum* на Илирик от Руфин, вж. *Herwig Wolfram, Thomas J. Dunlap, History of the Goths. University of California Press, 1990, p. 141.*

125. Диспутът относно статута на префектурата Илирик (с диоцезите Македония, Панония и Дакия) в периода след Теодосиевата смърт датира от началото на XX-ти век. До 379-та г., префектурата е неделима част от Запада, като след избирането на Теодосий за август на Изтока, Илирик му е отстъпен лично от Грациан (375–383 г.). Според Момсен, след смъртта на Теодосий в началото на 395-та г. Стилихон посвещава голяма част от своите усилия, за да постави цял Илирик под свой контрол, т.е. под контрола на император Хонорий, вж. *Mommsen, T. „Stilicho und Alarich“ in Gesammelte Schriften, Vol. 4, 1908, pp. 517-530.* От друга страна, проф. Е. Щайн допуска, че към началото на 395-та г. Илирик се е намирал под контрола на младия август на Запада, а след смъртта на Руфин в края на същата година, някои диоцези преминават под юрисдикцията на Константинопол, вж. *Stein, E. Bas-Emp. I, p.229*; Относно евентуалната административна принадлежност на Илирик към Източното правителство, вж. *Mazzarino, S. Stilicone: la crisi imperiale dopo Teodosio. Milano, 1942, p. 60*; Вж. също и *Cameron, A. Claudian: poetry and propaganda at the court of Honorius. Clarendon, 1970, pp. 59-62*

менно обединение насред *Diocesis Macedoniae* – основите, на което са положени от Аларих в Тесалия, би било идеален буфер между Стилихон и Константинопол. Още повече, че обвързването на тервингската орда чрез един нов, съюзен *foedus*, сключен лично между Руфин и Аларих, и евентуалното назначение на втория за *Magister Militum* на Илирик (префектура с всеобщо неуреден статут, б.а.), представляват от една страна – сериозен удар върху интересите на Милано в *Illyricum Occidentale*, и в частност реална заплаха за съществуването на диоцеза Панония¹²⁶; а от друга – недвусмислена заявка от страна на Флавий Руфин, че за него въпросът: „Под чия юрисдикция попада префектурата Илирик“ – не стоял на дневен ред.

Стилихоновата визия по въпросите, отнасящи се до съдбата на Илирик и тази на Теодосиевите синове, може да бъде възстановена убедително, и с малко неизвестни, тъй като тя намира отражение в трудовете на късноантичния историк, дипломат и съвременник на двубоя между новите ромеи – Олимпиодор Тивански (ок. 380 – ок. 425 г.). Неговото многотомно произведение не е достигнало до нас, като историята на Олимпиодор са запазени само отделни фрагменти¹²⁷. Въпреки това то представлява един безценен източник за събитията, разглеждани тук, тъй като съдържа информация от първа ръка относно конфронтацията между Изтока и Запада, започнала през 395-та г.

Разглеждайки взаимоотношенията между Стилихон и Аларих от първото десетилетие на V-ти в., Олимпиодор свидетелства, че готският вожд Аларих бил използван от Стилихон, на когото император Теодосий I-ви поверил защитата на Илирик и синовете си, за да постави под свой контрол *Praefectura praetorio per Illyricum* (следвайки Теодосиевия завет, б.а.)¹²⁸. Тоест, според популярната през първото десетилетие на V-ти в. на Запад версия, Стилихон бил посочен за единствен защитник на Теодосиевите синове, а префектурата Илирик поставена под

юрисдикцията на по-младия август Хонорий, *de facto* под контрола на Стилихон¹²⁹. Не е сигурно, в кой момент Стилихон открито заявява своите пре -

126. Относно статута на Панония в годините на управлението на Теодоси и Грациан († 25 август 383-та г.) и трансферите на диоцеза между Запада и Изтока, вж. *Burns, T. Barbarians within the gates of Rome: A study of Roman military policy and the Barbarians, ca. 375-425 AD. Indiana University Press, 1994, pp. 46-72.*

127. Според патриарх Фотий (ок. 810 – ок. 893 г.), който инкорпорирайки части от късноантичната творба в своето епохално произведение „Bibliotheca“, съхранява единствените достижания до нас, т.нар. 46 Олимпиадорови фрагмента. Олимпиадор пише своята „Истории“ в 22 тома в периода между 407 и 425 г., и ги посвещава на император Теодосий II-ри (401–450 г.). Вж. *Олимпиодор Фиванский. История, (Пер. и комм. Е. Ч. Скржинской). Византийский временник, Т. VIII. 1956, с. 223-276.*

128. *Олимпиодор Фиванский. История, (Пер. и комм. Е. Ч. Скржинской). Византийский временник, Т. VIII. 1956, с. 223-276: „Он рассказывает о том, какой властью был облечен Стилихон, которого сам Феодосий Великий поставил опекуном над своими сыновьями, Аркадием и Гонорием [...] Аларих, предводитель готов, которого Стилихон пригласил охранять для Гонория Иллирик (это была област, назначенная Гонорию отцом его Феодосием), узнав об убийстве Стилихона и не получив обещанной ему платы, осадил и разрушил Рим“.*

129. Наред със засвидетелстваното от Олимпиодор, подобно външние намираме и в една от най-ранните речи на Клавдиан (посветена на император Хонорий, б.а.), според когото Теодосий – лежейки на смъртния си одър, заклел Стилихон да бъде единствен закрилник на неговите синове: „[...] бъди ти, единствен защитник на моите деца, нека твоята ръка закриля двамата ми сина [...] и обладан от бащинския дух, нека бдиш над тяхната младост“, вж. *Claudian. with an English Translation by Maurice Platnauer. Vol. I. Harvard University Press, 1922, pp. 281-283.*

тенции на едноличен покровител на младите августи. Твърде вероятно сведението, на което се позовава Олимпиодор (чуто или прочетено от самия дипломат в западния двор, б.а.), да е плод на стремежа на Стилихон да оправдае агресивните си действия, предприети в

отговор на политиката, провеждана от Руфин и Константинопол.

В разгара на бойните действия срещу Аларих в Тесалия, Стилихон получава нареждане от старшия август – Аркадий, да сдаде командването на Източната армия¹³⁰ и да я препрати към Константинопол, на което той се подчинява. Според проф. Щайн, Аркадий отстъпва диоцеза Панония (т.е. северозападната част на Илирик) на Хонорий и той отново попада под юрисдикцията на Запада като компенсация за връщането на Източната армия от страна на Стилихон¹³¹. Хипотезата на проф. Щайн е правдоподобна и не е лишена от логически аргументи, въпреки че не съществува единомислие относно точната дата, в която се осъществява фактическото прехвърляне на диоцеза под управлението на Запада, към 407-ма г. диоцеза Панония (преименувана на Илирик, б.а.) със сигурност се намира под контрола на Хонорий¹³².

На пръв поглед, големият печеливш от Стилихоновата кампания в Тесалия безспорно бил Флавий Руфин. Префектът затвърждава положението си на довереник и наставник на младия Аркадий, успявайки да отбие агресивните действия на своя опонент Стилихон, който безславно поема пътя обратно към Италия. Аларих, като главнокомандващ варварите *foederati*, съумява да се наложи като фактор в Романия, с когото ще се съобразяват и в бъдеще конфронтиращите се императорски дворове.

Развоят на събитията в последните месеци на 395-та г. обаче, изненадва със своята непридвидимост. На 27 ноевмри 395-та г., 20 дни след тържественото полагане на останките на Теодосий Велики в Константинопол, Източната ромейска армия, предвождана от готския *comes* Гайна, пристига пред стените на Константинопол. На тържественото посрещане ромейските войски присъстват лично император Аркадий и неговия префект Руфин. Изневиделица, по сигнал на готския пълководец, Флавий Руфин

е посечен пред очите на Източния август заедно с хунската му свита¹³³.

След убийството на Руфин, в което някои изследователи виждат дългата ръка на Стилихон, по чието нареждане Гайна организира убийството на префекта¹³⁴, а други – задкулисна игра в самия Константинополски двор между префекта Флавий Руфин и евнуха Евтропий, победител, от която излиза втория¹³⁵, Ромейската империя изпада в передното кризисно положение.

130. За числеността на Източната армия, вж. Джоунс у – А.Н.М. Jones, *The later Roman Empire*, 284-602: a social economic and administrative survey. Johns Hopkins University Press, 1986, pp. 680–682. – според когото към 395-та г., армията наброявала 20 000 души, а тази на Илирик 15 000.

131. Stein, E. *Bas-Emp. II*, p. 453.

132. Sozomen (Hermias), *Historia Ecclesiastica*, Book VIII, Ch. 25: „Той (Стилихон, б.а.) направи така, че Аларих – водача на готите, да бъде назначен от Хонорий за генерал на ромейската войска и да го изпрати в Илирия”.

133. Вж. тук, стр. 19, бел 118.

134. Justine Davis Randers-Pehrson. *Barbarians and Romans: The Birth Struggle of Europe, A.D. 400-700*. University of Oklahoma Press, 1983, p. 89.

135. Зосим свидетелства за политическия двубой между двамата, вж. *Zosimus, New History*. Ed. by Green and Chaplin. London, 1814, Book V, 3. 6. 8. Разглеждайки двубоя за надмощие в двора на

За тервингските федерати и техния водач Аларих, вестта за убийството на Руфин служи като сигнал за разтрогване сключения пред стените на Константинопол *foedus*. Посмъртно, Руфин е изобличен в корупция, изнудване и продажбата на постове¹³⁶ – в последното обвинение очевидно прозира позицията на Евтропий по отношение назначаването на Аларих за *Magister Militum* на Илирик. Неуреденото положение, в което попадат готските федерати и Аларих със смъртта на Руфин, се запазва и през следващите няколко години. В подобна ситуация изпадат и хунските племена, настанени в Тракия по волята на Теодосий I-ви, на чиято лоялност

Руфин очевидно е възлагал много от своите надежди за париране на готското влияние както в Източния, така и в Западния двор. Отсъствието на въпросните тракийски хуни в последвалите събития, може да се обясни както с факта, че наред с Руфин жертва на готския меч стават и голям брой хуни – боеспособни младежи и мъже, набрани сред федератите в Тракия¹³⁷, така и с последвалото оттегляне на обезкървените скити на север от р. Дунав¹³⁸.

Гайна от друга страна, засвидетелства предаността си към Романия. Предвождайки Източната армия и пресичайки през балканските територии държани от Аларих, западният генерал я предава на старшия август пред стените на Константинопол. Евнухът Евтропий бързо влиза в ролята на нов и всемогъщ опекун на Източния император Аркадий, вероятно издейства назначението на готския пълководец за *Magister militum* на Тракия¹³⁹. Гайна се оказва поставен в положението на пълководец без армия. Това е една от причините той, да не вземе участие в Евтропиевите кампании насочени на Изток и на Запад: срещу хуните¹⁴⁰, и срещу настъпващата в диоцеза Македония Стилихонова армия¹⁴¹. Положението на варварския магистрат допълнително се усложнява, тъй като от един определен момент нататък интересите му се преплитат с тези на Евтропий, който в 397-ма г. прокарва закон насочен индиректно срещу Гайна¹⁴².

Аркадий между Руфин и заемащия длъжността *Sacri Palatii Cubicularius* – Евтропий, проф. Камерън заключава основателно, че: „*This is an early example of the intrigue of which the word Byzantine was to become proverbial*”, вж. Cameron, A. *Barbarians and Politics at the Court of Arcadius*. UCP, 1993, p. 6.

136. Claudian. with an English Translation by Maurice Platnauer. Vol. I. Harvard University Press, 1922, p. 39: „Той издаваше тайни, злоупотребяваше с издръжката от хазната и продаваше постове (назначения, б.а.), които беше измъкнал от императора”.

137. Според британският историк Иан Хюс, това е един от най-ранните примери за наемането на варвари,

които да служат като *bucellarii*, вж. *Hughes, I. Stilicho: The Vandal Who Saved Rome*. Pen & Sword Military, 2010, p. 120.

138. Наил-вероятно към владенията на хунския принц Улдин, по чието нареждане няколко години по-късно готския пълководец е обезглавен. За сблъсъка на принца с Гайна, вж. тук стр. 11, бел. 74.
139. *Burns, T. Barbarians within the gates of Rome: A study of Roman military policy and the Barbarians*, ca. 375-425 AD. Indiana University Press, 1994, p. 155.
140. За хунските походи на Изток и сблъсъците между ромеи и хуни в Ориента, вж. *Otto J. Maenchen-Helfen, The World of the Huns: Studies in Their History and Culture*. University of California Press, 1973, pp. 51–59.
141. В 397-ма г., Стилихон начело на Западната армия нахлува без разрешение в диоцеза Македония (цяла Гърция), за да неутрализира готската заплаха и Аларих, вж. *John Micheal O'Flynn, Generalissimos of the Western Roman Empire*. University of Alberta, 1983, pp. 25–43.
142. *Justine Davis Randers-Pehrson. Barbarians and Romans: The Birth Struggle of Europe, A.D. 400-700*. University of Oklahoma Press, 1983, p. 90. Законът предвижда смъртно наказание за всеки, уличен в заговор с частни лица, ромейската войска или „[...]с варварите проклетите дори“. Под варвари трябва да се подразбират разнородните федерати, а не ромейските войници от варварски произ -

С изпращането на Източната армия под командването на Гайна обратно към Константинопол, Флавий Стилихон – завърнал се веднъж в Италия, започва приготовления за нова военна кампания на Изток, към диоцезите *похитени* от Аларих и неговите тервинги. На следващата 396-та г., Хонорий придружен от Стилихон сключва пореден *foedus* с варварските племена обитаващи бреговете на р. Рейн¹⁴³. Според Клавдий Клавдиан инициативата за сключването на договор между германските „кралевойници“ и Западния император била на варварите, които доброволно предложили услугите и войните си на Романия¹⁴⁴. С връщането на диоцеза *Illyricum Occidentale* обратно под управлението на Западния август и включването му в структурите на префектурата Италия, на разположение на Стилихон се оказват редица варварски племена заселени в Панония като федерати след 382-ра г. Хунските и алански селища разположени около гр. Сирмиум във

Втора Панония, и готски в Савия най-вероятно се оказват солиден източник за набиране попълнения за нановоформиращата се Западна армия.

ТЕОДОСИЕВИЯТ ORBIS ROMANIS: Федератите по Limes Orientalis

В периода от края на IV-ти до началото и първите десетилетия на V-ти в. статута на арабските племена, влезли в съюзни отношения с Ромейската империя чрез сключването на *foedus*, също търпи промени. Промени, породени както от външнополитическия курс на Романия по отношение на нейните съседи по източните ѝ граници¹⁴⁶, така и от развоя на отношенията между ромеите и техните *foederati* на Запад¹⁴⁷.

В своята тритомна история на арабо-ромейските отношения, озаглавена “Byzantium and the arabs”, проф. Ирфан Сшахид, пространно разглежда въпроса за ролята и значението на арабските федерати във вътрешно и външнополитическия живот на Империята. За автора съюзните отношения между араби и ромеи както и про-арабската политика на константинополските

ход. Вж. *Codex Theodosianus: Lib. IX, XIV, 3*, ed. T. Mommsen and P.M. Meyer (Berlin, 1963): „*Quisquis cum militibus vel privatis, barbaris etiam scelestam inierit factionem aut factionis ipsius susceperit sacramenta vel dederit, de nece etiam virorum illustrium, qui consiliis et consistorio nostro intersunt, senatorum etiam [...]*“.

143. Част от новите германски *foederati* влизат в редиците на Западната армия, останалите са дислоцирани из граничните гарнизони, вж. *Burns, T. Barbarians within the gates of Rome: A study of Roman military policy and the Barbarians*, ca. 375-425 AD. Indiana University Press, 1994, p. 156.

144. За Рейнската експедиция на Стилихон и последвалите договорености с германските племена, вж. *Claudian. with an English Translation by Maurice Platnauer*. Vol. I. Harvard University Press, 1922, pp. 380– 381: „*How oft has Germany begged*

to add her troops to thine and to join her forces with those of Rome”.

145. Tomićić, Z. Der Untergang der Antike und deren Nachlebensformen in Sudpanonien, in: Slovenija in sosednje dežele med antiko in karolinsko dobo. Začetki slovenske etnogeneze. Ljubljana, 2000, pp. 263–264.

146. За отношенията между ромей и араби в контекста на ромейско-персийските войни през третото столетие, вж. *Shahîd, Irfan. Byzantium and the Arabs in the Fourth Century*, Dumbarton Oaks, 1984.

147. За анти-арабските настроения обхванали Империята в началото на Теодосиевото управление, вж. *ibidem*, pp. 200–216.

кръгове в периода между третото и четвъртото столетие са от една страна следствие от антиготските настроения обхванали Империята¹⁴⁸, а от друга – опит на Константинопол да поддържа статуквото по Източния *limes*, затвърждавайки стари и установявайки нови сфери на влияние¹⁴⁹.

Към края на управлението на император Аркадий, т.е. в началото на V-ти в. сл. Хр., арабското племе на салихидите си извоюва първостепенно място сред останалите племена и се налага като основният ромейски партньор по източната граница на Романия, изземайки ролята на предшествашите ги танукиди като доминиращата група федерати в Ориента¹⁵⁰.

Падението на танукидите намира отражение в едно от тържествените слова на галския оратор Пакат. В своята творба посветена на Теодосий I-ви, поетът риторично се обръща към своя император: „*Трябва ли да питам за наказанието, понесено от бунтовните сарацини, които опозориха договора (foederis, б.а.)*”¹⁵¹. Въпросните сарацини са убедително индетифицирани от проф. Сшахид като танукидите – ромейски *foederati*, намиращи се под командването на тяхната кралица Мавия¹⁵². Сарацинската предводителка – описва събитията около един от бунтовете на *foederatite* Руфин – „[...] *разтресла градовете и селата на границата на Палестина и Арабия с ожесточена атака, като едновременно*

с това грабела и съседните провинции; след като отслабила ромейската войска в няколко битки” сключила примирие¹⁵³. Мирното предложение било посрещнато с успокоение от двете страни и следователно, а съюзните отношения между араби и ромей – подновени към края на управлението на император Валент, т.е. преди 378-ма г.

За водещ мотив в бунта на сарацините, избухнал във втората половина на IV-ти в., основателно се посочват проблеми от религиозен характер¹⁵⁴. Но не бива да се пренебрегват и чисто икономическите подбуди за разпалването на бунта. Над половин столетие след тези първоначални погранични смутове, имп -

148. *Shahîd, Irfan. Byzantium and the Arabs in the Fifth Century*, Dumbarton Oaks, 1988, pp. 5–6. Реакцията е насочена както срещу варварските крале и вождове от рода на Аларих и Трибигилд, така и срещу ромейските пълководци от варварски произход като Стилихон, Гайна и др.

149. *ibidem*.

150. За танукидите (първото арабско племе сключило *foedus* с Романия, б.а.) като федерати, вж. *Shahîd, Irfan. Byzantium and the Arabs in the Fourth Century*, Dumbarton Oaks, 1984, pp. 203–221.

151. „*dicam a rebellibus Saracenis poenas polluti foederis expetitas*”; Вж. също С.Е.V. Nixon / Barbara Rodgers, *In Praise of Later Roman Emperors*, pp. 473–474.

152. *Shahîd, Irfan. Byzantium and the Arabs in the Fourth Century*, Dumbarton Oaks, 1984, p. 204. Описвайки бунта на арабските федерати, Сократ Схоластик (ок. 380 – ?) изрично подчертава, че сарацините на Мавия били съюзници на ромейте, вж. *Сократ Схоластик. Церковная история*. Москва, РОССПЭН, 1996, Книга IV, 36: „*Тогда как царь выехал из Антиохии, сарацины, бывшие прежде союзниками римлян*”.

153. *Rufinus. Church history* (translated by Philip R. Amidon). Oxford, 1997, p. 68: „[...] *Mavia, the queen of Saracens, began to rock the towns and cities on the borders of Palestine and Arabia with fierce attack, and to late waste to the neighboring provinces at the same time; she also wore down the Roman army in frequent battles [...] Sued for piece, she said she would agree*”.

154. Проф. Сшахид, вж. у *Shahîd, Irfan. Byzantium and the Arabs in the Fourth Century*, Dumbarton Oaks, 1984,

pp. 142–144, излага хипотезата за религиозния характер на бунта. Според него, Мавия вдига оръжие срещу религиозната политика на император Валент (364–378 г.), т.е. в защита на ортодоксията, като основното ѝ искане било – както свидетелства Руфин – „[...] монахът Моисей да бъде ръкоположен за епископ на народа ѝ”

ераторите Теодосий II-ри и Валентиниан издават новела адресирана до *Magister officiorum* Ном, която по същество санкционира и регламентира дейността на пограничната военна администрация. *Novella XXIV* издадена през 443-та г. разглежда и въпроса за полагащата се на федератите издръжка (под формата на храни и продоволствия, б.а.)¹⁵⁵. На отговорните лица и в частност на *duces limitum* се заповядва, да не допускат злоупотреби с издръжката на сарацините, както и с тази на останалите федерати (*aliarumque gentium*, б.а.), като при установяването на подобно нарушение, виновните следвало да бъдат наказани с меч¹⁵⁶.

Фрагменти от самата новела, със съответен анализ в контекста на арабо-ромейските отношения от средата на V-ти в., са поместени във втори том на монографията на проф. Сшахид¹⁵⁷. *Novella XXIV* на императорите Теодосий II-ри и Валентиниан представлява по своему уникален източник на информация за съюзните арабо-ромейски отношения от средата на четвъртото столетие. Не трябва обаче, да се подминава фактът, че адресати на новелата не са единствено дуковете по *limes orientalis*, но и тези стационарни из „[...] *ut tam Thracici quam Inlyrici hec non etiam Orientalis ac Pontici limitis, Aegyptiaci*”¹⁵⁸. Документът дава не по-малко ценна информация и за затрудненията, пред които са изправени останалите федерати на Романия към средата на V-ти в. С новелата официално се санкционира един очевидно повсеместен проблем, какъвто е злоупотребата с държавни пари, предназначени за издръжка на разнородните ромейски *foederati*, като при установяването

на престъпление, провинилите се били съдени „*като грабители на свещените пари*”, заслужаващи смъртно наказание¹⁵⁹.

Невъзможността на Константинопол да вземе адекватни мерки по този очевидно наболял проблем, датиращ от самото установяване на дадения тип съюзни отношения между варвари и ромеи, ще бъде първопричина за избухването на редица бунтове в пограничните райони на държавата и в недалечното бъдеще¹⁶⁰. По подобен сценарий, който може да служи за нагледен образец на проблемите между ромейте и техните съюзници, се развиват и гото-ромейските отношения от седемдесетте години на IV-ти в.¹⁶¹ В кулминацията на кризата, последвала ромейския крах край Адрианопол, едни срещу други се изправят западните и източните *foederati*. В късното лято на 378-ма г., сарацинс -

155. Вж. *Theodosiani libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis et leges novellae ad Theodosianum pertinentes* (ed. by Th. Mommsen and P.M. Meyer). Berlin, 1954, pp. 61–64.

156. *ibidem*. p. 62: „*Saracenorum vero foederatorum aliarumque gentium annonariis alimentis nullam penitus eos decerpenti aliquid vel auferendi licentiam habere concedimus. Sciant plane, quod, si quid amplius, quam eis ex nostra auctoritate statutum eat, audeant usurpare, utpote sacrae pecuniae violatores, et ipsi, facultatibus suis tui culminis dispositione limitibus adsignandis, poenam gladii sustinebunt [...]*”.

157. Вж. у *Shahid, Irfan*. *Byzantium and the Arabs in the Fifth Century*, Dumbarton Oaks, 1989, pp. 49–50. Според проф. Сшахид, към 443-та г. въпросните сарацини *foederati*, т.е. салихидите, все още нямат статут на пълноправни ромейски поданици.

158. *Theodosiani libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis et leges novellae ad Theodosianum pertinentes* (ed. by Th. Mommsen and P.M. Meyer). Berlin, 1954, p. 63.

159. *ibidem*: „[...] *uptoe sacrae recuinae violatores*”.

160. Подобни злоупотреби с аноната на дунавските федерати – българи, довеждат до разпадането на съзидна гражданска война в Империята през 512-та г.

161. Вж. тук, стр. 9, бел. 55.

ката конница командвана от Мавия, заедно с помощта на константинополци, отблъскват готските орди от подстъпите на Столица.

Разглеждайки събитията, разиграли се по източната ромейска граница във втората половина на IV-ти в., проф. Франсоа Теламон излага хипотезата, че бунтът, вдигнат от сарацините на Мавия, е породен от отказа на император Юлиан Апостат (360–363 г.) да им предаде обичайните дарове или с други думи – полагащото им се възнаграждение¹⁶³. Макар да приема като *terminus ante quem* за избухването на бунта – смъртта на император Юлиан, френският учен допуска за водеща икономическата мотивация в действията на танукидите, които лишени от традиционния си източник на доход, подлагат на грабеж пограничните ромейски територии¹⁶⁴.

Статутът и позициите, заемани от въпросното племе, надали са били по-различни от тези на варварите, влезливсюзни отношения с Романия към втората половина на IV-ти в.¹⁶⁵. Федератите се задължавали: да не нарушават държавните граници; да подсигурят определено количество войска, която да бъде на разположение на Империята и при определени обстоятелства, да ѝ плащат данък. От своя страна Романия извършвала определени плащания под формата на ежегоден трибут, отваряла пазарите си за варварите и удостоявала варварските крале с редица подаръци, с цел легитимация (чисто символично, б.а.) на тяхната власт¹⁶⁶.

Залезът и окончателното изчезване на танукидите от историческата сцена през VII-ми в., са проследени в детайли от проф. Сшахид. Разглеждайки обстоятелствата, при които избухва вторият и последен бунт на сарацините, той съвсем основателно заключава, че бунта е породен от политиката на фаворизиране на разнородни варварски пълководци от страна на Теодосий¹⁶⁷.

VII, Ch. 1, p. 312: „Такава беше съдбата на Валенс. Варварите, въодушевени от победата, опустошиха Тракия и нахлуха до вратите на Константинопол. По време на това бедствие, някои от сарацините федерати (*foederatis Saracenis*, б.а.) на Мавия, заедно с множество от гражданите [...] атакуваха варварите и ги изгониха от града“; За сарацините федерати намиращи се в Константинопол, вж. и *Ammianus Marcellinus*, Roman History. London: Bohn (1862) Book XXXI, 16, 5.

163. *Thelamon, F. Païens et chrétiens au IVe siècle. Etudes augustiniennes*. Paris, 1981, p. 130; Вж. и *Ammianus Marcellinus*, Roman History. London: Bohn (1862) Book XXV. pp. 373–401: „We were exposed to the hostility of these Saracens because Julian had forbidden that the presents and gratuities, to which they had been accustomed, should be given to them; and when they complained to him, they were only told that a warlike and vigilant emperor had iron, not gold“.

164. *Ammianus Marcellinus*, Roman History. London: Bohn (1862) Book XXV. pp. 373–401: „Quitting this camp, the next night we reached a place called Charcha, where we were safe, because the artificial mounds of the river had been broken to prevent the Saracens from overrunning Armenia [...] our baggage-horses were so jaded, that their drivers, being mostly recruits, marched on foot till they were hemmed in by a troop of Saracens“.

165. През третото столетие след Хр., Империята прави опити да ограничи заплахата от вълните готи, алани, бургунди, елемани, скири, херули, хуни и др. скитски племена, които подтикнати от едни или други обстоятелства (най-често от икономически характер, б.а.) заливат бреговете на крайграничните реки Рейн и Дунав. Като за постигане на тази си цел, ромейските дипломати и политици прибегват до добре изпитаната система от краткотрайни и лесно нарушими двустранни договори.

166. *Herwig Wolfram*. The Roman Empire and Its Germanic Peoples. University of California Press, 1997, p. 62.

167. *Shahîd, Irfan*. Byzantium and the Arabs in the Fourth Century, Dumbarton Oaks, 1984, pp. 202–206, n.18.

Пълководци, които в годините на управлението му, заемат ключови позиции във военно-административния апарат на Империята. Към 383-та г. за *Magister Militum per Orientem*, със седалище гр. Антиохия, е назначен опитния военачалник и бъдещ консул – варваринът Флавий Рихомер¹⁴⁷. Според проф. Сшахид, който ситуира избухването на бунта на арабските федерати в периода между 378-

162. *Sozomen* (Hermias), *Historia Ecclesiastica*, Book

ма и 383-та г.¹⁶⁹, магистър Рихомер, въпреки краткотрайното му пребиваване в Ориента, е отговорен за мълниеностното и окончателно разрешаване на сарацинския проблем от 383-та г.¹⁷⁰, а защо не и за неговото избухване.

До колко и дали назначаването на един варварин и езичник, какъвто безспорно е Флавий Рихомер за *Magister Militum per Orientem* е капката, преляла чашата и причина за избухването на поредния, но и последен бунт на танукидите и Мавия, или пък появата на Рихомер в Антиохия е вследствие от невъзможността на местната власт да се справи с ескалиралата до крайност ситуация, породена от преднамерената анти-арабска политика на Теодосий I-ви, са въпроси, на които не може да бъдат дадени категорични отговори. От друга страна, с пълно основание може да се приеме, че напрежението по източната ромейска граница е подклаждано от анти-арабската истерия, обхванала определени кръгове от константинополския двор във времето на Теодосий I-ви. Главен изразител, на която става късноантичният оратор (софист и ретор, б.а.) Либаний (ок. 314 – ок. 394 г.) в лицето, на когото арабските федерати намират враг не по-малко заплашителен от франка-езичник Рихомер¹⁷¹.

В своите различни по характер и съдържание речи Либаний на няколко пъти разглежда обстоятелствата около трагичната смърт на император Юлиан (360–363 г.). Единствено в своята XXIV реч, адресирана до Теодосий Велики и изнесена през 379-та г., късноантичният софист открито обвинява арабските федерати за покушението над човека, който – както пише Аммиан Марцелин – „[...] покори Германия, укроти извивките на замръзалия Рейн, като някъде проля кръвта на вдъхващите ужас местни царе, а другаде окова с вериги ръцете им”¹⁷². Според софистът, в развоя на ромейското отстъпление от подстъпите на гр. Ктезифон и завързалото се впоследствие сражение, Юлиан бил смъртно ранен докато: „[...] пытаясь сплотить разрознившийся строй своей фаланги и мчась затем на

коне с криком и угрозами, а нападшим и ранившим его был некий танец (гр. *Taienòs*, б.а.), исполнявшей приказание своего начальника”¹⁷³. Безименния тайен – посочен като физическия убиец на импера -

168. За Флавий Рихомер (IV-ти в.), вж. PLRE. I, pp. 765–766

169. *Shahîd, Irfan*. Byzantium and the Arabs in the Fourth Century, Dumbarton Oaks, 1984, p. 204.

170. *ibidem*. pp. 209–214. Въпреки че поради мълчанието на изворите за развоя на федератския бунт хипотезата защитавана от проф. Сшахид е изградена главно от логически аргументи, тя безспорно представлява една издържана реконструкция на събитията разиграли се в началото на 80-те години на IV-ти в., вж. също: The Cambridge Medieval History, Vol. I. New York, 1911, p. 238: „[...] troubles had arisen on the frontier: the nomad Saracens had broken their treaty of alliance with Rome, and Richomer had marched on a punitive expedition”.

171. Близкото приятелство между Либаний и Флавий Рихомер е засвидетелствано от самия софист, вж. A. F. Norman (ed., tr.): *Libanius' Autobiography*. Oxford University Press, 1965, pp. 116–117.

172. *Amianus Marcellinus, Roman History*. London: Bohn (1862) Book XVI, 1.

173. *Либаний*. Ръчи Либания (превод С. Шестаков). Типо-литография Императорского Университета. Казань, 1914, Orat. XXIV.

тор Юлиан от самия Либаний, е убедително идентифициран от проф. Сшахид като сарацин – федерат, действащ по нареждането на своя командир (*ἀνὴρ βάρβαρος*, б.а.)¹⁷⁴.

Сътресенията настъпили след смъртта на Теодосий I-ви не подминават и най-източните провинции на Империята. Много скоро след убийството на Флавий Руфин, евнухът Евтропий – нов пръв съветник и опекун на Аркадий¹⁷⁵, се оказва изправен пред пореден външнополитически проблем излизаш, макар и привидно, извън специфичните му компетенции. В периода между края на 395-та и 398-ма г. източните провинции на Романия биват подложени на системни хунски набези, чиято същност може да се оприличи на едно, огромно по своите размери, *увличане*

и заробване на население¹⁷⁶. Начело на завърналата се Източна армия, Евтропий съумява да отблъсне на няколко пъти хунските орди през 397-ма и 398-ма г., което му донася и честта да заеме консулската длъжност.

Отсъствието на редовните ромейски войсковичасти от източната част на империята и пребиваването им в Италия вследствие на гражданската война от 394-та г., несъмнено е сред ключовите фактори допринесли за насочването на хуните на Изток. Местната власт в пострадалите провинции не съумява да организира адекватна защита, като присъствието на *Magister Militum per Orientem* Аддай в гр. Едеса с нищо не допринася за решаването на хунския проблем. Разглеждайки събитията разиграли се в тази част на Империята, проф. Хелфен се позовава и на късноантичното, сирийско произведение, т. нар. „История на Еуфемия с гота“¹⁷⁷, което дава един възможен отговор на въпроса: Защо първоначалните опити да се защити *limes orientalis* пропадат?

Сирийската история за чудодейното избавление на девойката Еуфемия, измамена и заробена от един гот – военнослужещ в ромейската армия (изпратена в Ориента вследствие на хунските походи, б.а.) се развива в гр. Едеса през 396-та г. Според разказът, Аддай като главнокомандващ въоръжените сили в диоцаза, не се решил да изпрати наличните му *foederati* срещу хуните, тъй като се страхувал от евентуалното им предателство, поради което в гр. Едеса била изпратена и разквартирувана редовна ромейска войска¹⁷⁸.

174. *Shahîd, Irfan*. Byzantium and the Arabs in the Fourth Century, Dumbarton Oaks, 1984, pp. 124–132; p. 136; вж. също и *G. W. Bowersock*, Julian the Apostate, London, 1978, pp. 116–118: „[...] *Taiênos* can only be a Greek form of the Syriac *tayyâyê*, which matches the standard fourth-century use of the term *Sarakênnoi* or *Saracens*. In other words, Libanius appears to have got his information from a local, Syriac-speaking informant“; вж. още и *A. F. Norman* (ed., tr.): *Libanius'Autobiography*. Oxford University Press, 1965, pp. 188-189.

175. Наред с факта, че Евтропий си извоюва позицията на най-влиятелния човек на Изток, той е и първия консул – евнух (399-та г.). Неговото консулство не е признато от западния двор и става повод за огромно недоволство както на Запад, така и на Изток. В негов изразител, се превръща Клавдиан. В тирадите си насочени срещу Евтропий, придворния поет възкликва: „*O sram в небесата и на земята. Градове наши, съзрете тази старица облечена в консулска роба [...]* Нека евнух управлява Изтока“. Олицетворение на пропагандната кампания подета от западното правителство са и трите съчинения на Клавдиан посветени на евнуха Евтропий, вж. *Claudian*. with an English Translation by Maurice Platnauer. Vol. I. Harvard University Press, 1922, pp. 138–230.

176. За хунските походи на Изток, вж *Otto J. Maenchen-Helfen*, The World of the Huns: Studies in Their History and Culture. University of California Press, 1973, pp. 51–59.

177. *ibidem*. pp. 55–56, n.190

178. *F. C. Burkitt*. Euphemia and the Goth. with the Acts Martyrdom of the Confessors of Edessa. London-Oxford 1913. pp. 130–131: „*In the year 707 by the reckoning of the Greeks [= 396 AD.] the Huns had come forth, and they captured many captives and laid waste the country and they came as far as Edessa*“

Според Франсис Бъркит – британския теолог и изследовател, на чийто превод на „Историята“ се позоваваме, въпросните федерати били готи¹⁷⁹. С оглед на фактите обаче, едно подобно отъждествяване изглежда твърде произволно. В текста се прави ясно разграничаване между федератите и ромейската войска, в чиито редици очевидно служат готи, сред които и гота заробил девойката Еуфемия¹⁸⁰. Готите са посочени изрично, само и единствено като част от войската изпратена в Едеса, т.е. готите са на редовна служба в ромейската армия. От друга страна, в контекста на опасенията на *Magister* Аддай да използва федератите като средство за отбиване хунските набези, поради вероятността те да му изменят, и на едно свидетелство оставено ни от сироезичния хроникьор Йешу Стилит (ок. средата на VI-ти в.), в което отговорността за хунското присъствие в провинция Сирия е хвърлена върху Флавий Руфин, можем да допуснем, че принадлежността на варварите федерати е била най-вероятно хунска¹⁸¹.

Очевидно версията, че Руфин е допуснал хуните на ромейска земя е била популярна както на Запад, така и на Изток. Не трябва да се пренебрегва фактът, че хуните настанени като *foederati* в Тракия, участват в похода на Теодосий I-ви от 394-та г., предвождани от собствените си командири¹⁸². Тоест те, ползвайки се с една завидна автономност – живеещи и воюващи по волята на своите крале у вождове, били непридвидим и неблагонадежден съюзник¹⁸³. В опита си да изгради защитата на източните части на Романия в отсъствието на голяма част от нейната войска Руфин, като *Praefectus praetorio Orientis*, вероятно допуска заселването на хуни и в най-източните диоцези на империята. Именно поради близостта между хуните *foederati* и нашествениците плячкосващи Ориента, *Magister* Аддай не се решава на действие, а решава да изчака пристигането на редовната ромейска войска командвана от Евтропий.

And Addai the Military Governor (Stratelates) at that time, did not give permission for the Foederati to go out against them (срещу хуните, б.а.) because of treachery in the midst, and for this cause the armies of the Romans came down and lived in Edessa for a time”.

179. *ibidem*. p. 184.

180. *ibidem*. pp. 131–135.

181. William Wright. The Chronicle of Joshua the Stylite: Composed in Syriac A. D. 507. Gorgias Press, 2003, pp. 7–8, ch. IX: „[...] the Huns wrought in the Roman territory in the year 707 (A.D. 395-6), in the days of the emperors Honorius and Arcadius, the sons of Theodosius the Great, when all Syria was delivered into their hands by the treachery of the prefect Rufinus

and the supineness of the general Addai”.

182. Вж. тук, стр. 11, бел. 73.

183. Показателен в това отношение е един епизод от войната между Теодосий и Максимус от 388-ма г. Разчитайки предимно на варварските си съюзници, Теодосий разпоредил част от тях да минат под командването на ромейски пълководци. Останалите варварите, предвождани от собствените си вождове, били включени към Теодосиевата армия. Узурпаторът Максимус се опитал да купи с подараци и награди варварските вождове, за да му предадат ромейските войски. Вж. тук, стр. 9, бел. 60.

ТЕОДОСИЕВИЯТ ORBIS ROMANIS: Равносметка

Политическото наследство на Теодосий I-ви Велики предполага фактичес-

ското обособяване Ромейската империя на две самостоятелни части – *Pars Orientis* и *Pars Occidentis*, водещи собствен и независим държавен (в това число и църковно-религиозен, б.а.) живот¹⁸⁴. Преждевременната смърт на Теодосий в Милано на 17 януари 395-та г., заварва Империята изправена пред твърде много нерешени проблеми. На плещите на младите августи Аркадий и Хонорий, и техните съветници, се стоварва отговорността за разрешаването на варварския, т.е. *готски*, въпрос. Възникнал в следствие както на политиката, на повсеместната варваризация на военно-административния апарат, така и от допускане съществуването, на полу-независими варваски анклавни на ромейска земя. В крайна сметка, опитът на Теодосий I-ви да овладее и използва за своите нужди стихийните сили на, т.нар. *Barbaricum* – обграждащ ромейския свят, се оказва гибелен за държавата¹⁸⁵.

Император Аркадий се доказва като лесно манипулируем и безхарактерен управник. Старшият август безмълвно наблюдава посичането на своя довчерашен наставник и довереник Флавий Руфин пред стените на Константинопол. Отново като равнодушен наблюдател, Теодосиевият син

с нищо не подпомага опитите на Стилихон да разгроми окончателно, провъзгласения за крал на тервингските федерати в Гърция – Аларих. А напротив!

В 399-та г., първата и последна година на Евтропиевото консулство, евнухът – подобно на своя предшественик Руфин, назначава Аларих за магистър на Илирик¹⁸⁶. След поредната Стилихонова кампания в Гърция от 397-ма г., Константинополския Сенат свикан от Аркадий, осъжда действията на западния пълководец и го обявява за *hostis publicus*¹⁸⁷. С този си акт Аркадий поставя началото на продължилата близо десетилетие открита конфронтация между двете половини на Империята. През есента на същата година, след като успешно парира хунските нападения в Източните провинции, Евтропий успява да привлече на своя страна *Magister Militum per Africam* Гилдо (386–398 г.), който засвидетелства предаността си към Източния август като преустановява доставките на зърно за Рим¹⁸⁸.

184. Въпреки че фактическото разделение на Империята предхожда управлението на Теодосий I-ви и се свързва с фиктивната граница прокарана – още по времето на Диоклециан, през Илирик, единството на Романия се запазва формално и след 395-та г.

185. Бакалов, Г. Византия. Лекционен курс. София, 2006 г., стр. 119.

186. Вероятно с цел да предодврати доразоряването на Югозападните Балкани, вж. *Stephen Williams and Gerard Friell, Theodosius: The Empire at Bay. Routledge, 1994, p. 150.*

187. Аркадий, поради внушенията на Евтропий, свиква Сената обявил Стилихон за *враг на Държавата*, вж. *Zosimus, New History. Ed. by Green and Chaplin. London, 1814, Book V, 11.1.*

188. За Гилдо, вж. PLRE. I, pp. 395–396. Информация за последвалите събития дават основно: Зосим – който открито посочва Евтропий като инициатор на съюза с Гилдо, вж. у *Zosimus, New History. Ed. by Green and Chaplin. London, 1814, Book V, 11.2;* Клавдиан, според когото *Изтока заговорничил и кроял планове* за привличането на Гилдо, вж. *Claudian. with an English Translation by Maurice Platnauer. Vol. I. Harvard University Press, 1922, pp. 276–278. Вж. и Burns, T. Barbarians within the gates*

of Rome: A study of Roman military policy and the Barbarians, ca. 375–425 AD. Indiana University Press, 1994, pp. 159–161. Римският Сенат обявява Гилдо за *враг на Държавата* и натоварва Стилихон със задачата да го отстрани от власт.

В самия край на IV-ти в., Гайна – стоящ в страни от гореописаните събития,

решава да се възползва от създалата се ситуация и подобно на федерата Аларих, да се увенчае с реална политическа и военна власт¹⁸⁹. Поведението и действията на готския генерал в годините на неговата служба, биха били идеален образец за една успешна интеграция в структурите на Империята. Но подобно на редица други знайни и незнайни *скити*, предоставили услугите си на Романия, след близо 20 годишна военна служба, Гайна решава да рискува всичко и чрез силата на оръжието с един удар да овладее Изтока. Непосредствено избухналият бунт на фригийските *foederati* от пролетта на 399-та г., оглавен от неговия роднина Трибигилд¹⁹⁰, служи на варварския пълководец като сигнал за действие.

След края на Евтропиевата кампания на Изток, в началото 399-та г. голям брой гревтунги – част от редовната ромейска армия изпратена срещу хуните, се завръщат в своите селища във Фригия¹⁹¹. За главнокомандващ (вероятно *Comes rei militaris*, б.а.) на въпросните, император Аркадий назначава прославилия се в хунската кампания от 398-ма г. пълководец от готски произход – Трибигилд¹⁹². Към края на 398-ма или в самото начало на 399-та г., Трибигилд напуска Столицата неудовлетворен от поста, който получава от Константинополското правителство и подлага на разорение малоазийски територии на Романия по пътя към Фригия, а в самата провинция на бунт се вдигат местните гревтунгски федерати¹⁹³.

След два неуспешни опита да се потуши готския бунт, на масата на преговорите един срещу друг застават Гайна и Трибигилд¹⁹⁴. Към средата на

189. Аларих – човекът разорил Ахая и Епир, става – иронично коментира назначението на гота за *Magister* Клавдиан – „[...] господар на Илирия, сега той влиза като приятел в градовете, чиито стени обсаждаше, и налага правото (ромейските закони, б.а.) над мъжете, чиито жени насили и чиито деца избу“, вж. *Claudian*. with an English Translation by Maurice Platnauer. Vol. II. Harvard University Press, 1922, pp. 201–202.

190. За Трибигилд, вж. PLRE. II, pp. 1125–1126.

191. За гревтунгите, вж. тук стр. 14, бел. 87. От част от въпросните готи – настанени от Теодосий I-ви във Фригия като федерати през 386-та г., бива сформиран – свидетелства Клавдиан – *Римски легион*, вж. *Claudian*. with an English Translation by Maurice Platnauer. Vol. II. Harvard University Press, 1922, pp. 226–227: „*legio pridem Romana Gruthungi, iura quibus victis dedimus, quibus avra praeuimus*“. Този легион, част от редовната ромейска армия, вероятно действа срещу хуните на Изток в периода между 397-ма и 398-ма г.

192. Вж. *Zosimus*, *New History*. Ed. by Green and Chaplin. London, 1814, Book V, 15. Трибигилд вероятно командвал ромейската конница – съставена предимно от гревтунги, взела участие в отблъскването на хуните от най-източните части на Империята, вж. *Wolfram, J. Thomas and Dunlap, Herwig Wolfram*, *History of the Goths*, University of California Press, 1988, p. 148. Най-вероятно Трибигилд не е принадлежал към племето на гревтунгите, а бил част от онези тервинги, които подобно на Гайна и Фравита предпочели редовна ромейска служба пред това да станат федерати, вж. *Cameron, A. Barbarians and Politics at the Court of Arcadius*. UCP, 1993, p. 114. Под командването на Трибигилд надали е имало единствено варвари.

193. Отново Клавдиан е този, който съобщава за разигралите се събития и за многократните опити на Евтропий да тушира зародилото се недоволство у Трибигилд, вж. *Claudian*. with an English Translation by Maurice Platnauer. Vol. II. Harvard University Press, 1922, pp. 199–210. Именно отстраняването на евнуха е едно от основните искания, които поставя готския *comes*, за да прекрати бунтовните действия. Което не бива да учудва, тъй като – свидетелства Зосим – в дъното на бунта стоял именно Гайна, вж. *Zosimus*, *New History*. Ed. by Green and Chaplin. London, 1814, Book V, 45, 17.

194. За хода на бойните действия и трудностите, пред които се изправят ромейските пълководци, вж. *Burns, T. Barbarians within the gates of Rome: A study of Roman military policy and the Barbarians*, ca. 375-425 AD. Indiana University Press, 1994, p. 170.

ромейски главнокомандващ разполагащ с реална военна сила втазичастна Империята¹⁹⁵. Готският пълководец – преценявайки отлично състоянието, в което се намирала Империята, решава да капитализира от създалата се ситуация и настоява за лична среща с Аркадий. Оставен без избор, императорът поема към Халкдедон, където бива посрещнат от ромейската войска и нейния целеустремен главнокомандващ.

Непоследователността на Аркадиевата политика, който отново се представя като безхарактерен владетел съгласявайки се с диктата на Гайна, е очевидна. Съгласно желанията на гота, Евтропий е свлаен от власт и заточен на о. Кипър, след което осъден като *враг на Държавата*, и екзекутиран в края на годината, а имотите му конфискувани¹⁹⁶. Неговата злочеста съдба споделят редица неудобни за Гайна знатни ромеи – като бившия консул и Теодосийев пълководец Сатурний¹⁹⁷ и новия *Praefectus praetorio Orientis* – Аврелиян¹⁹⁸.

В новата си роля на *Magister Utriusque Militiae* Гайна¹⁹⁹, тържествено влиза в Константинопол придружен от варварските си легионери. В Столицата, гота изпитва от първа ръка анти-варварските настроения обхванали гражданите²⁰⁰. Първият и последен опит на Гайна да се възползва от новата си позиция пропада. Желанието му да изгради арианска църква за своите подчинени в Столицата среща острата съпротива на патриарха Йона Златоуст (349–407 г.)²⁰¹.

Напрежението, между двете групировки в града, достига критичната си точка след заточението на Аврелиян. В момента, в който Гайна решава да напусне Константинопол – отправяйки към гроба Йоан Кръстител, за да търси изцеление за новопоявило се заболяване, анти-готските настроения взимат връх. Сред готите се понесъл слух, че константинополци подготвят метеж и разтревожени от възможния развой на събитията, една голяма част от *варварите* тръгва след своя *Magister*. В същото време,

399-та г., Гайна се оказва единствения

сред населението в Столицата плъзнала мълвата, че готите се готвели да запалят пожари, да ограбят банките и т.н. Обтегнатата до краен предел ситуация ескалирала в избухването на редица спорадични сблъсъци между готския гарнизон и столичани, в които вторите взели превес. Оцелелите 700 готи – опитали да намерят спасение в една от градските църкви, биват изгорени живи от разгневената тълпа²⁰².

195. Намирацията се в Антиохия *Magister Militum per Orientem* Фравита – отново гот по произход, насочил вниманието си към Персия, не предприел никакви действия срещу Трибигилд и неговите федерати. За Фравита, вж. PLRE. I, p. 372-373.

196. Евтропий се опитал да намери убежище в някакъв храм, но тъй като сам прокарал закон забраняващ на Църквата да дава убежище на бегълци, опита му пропаднал, вж. *Socrates Scholasticus. The Ecclesiastical History*. NuVision Publications, 2007, p. 236.

197. Човекът сключил съдбоносния договор със *скитските* племена от 382-ра г., вж. тук стр. 10.

198. Аврелиан е лицето на анти-готската партия в Константинопол и един от благодетелите на Синесий Киринейски. Той става вдъхновение за Синесиевия герой Озирис изправил се срещу брат си и един *скитския* вожд, чийто прототип най-вероятно бил Гайна, вж. *Fitzgerald, A. The essays and hymns of Synesius of Cyrene: including the Address to the Emperor Arcadius and the political speeches*. Oxford University Press, H. Milford, 1930, p.243.

199. *Sozomen (Hermais)*, *Historia Ecclesiastica*, Book VIII, Ch. 4. Гайна е назначен за върховен главнокомандващ съхопътните сили на Империята.

200. За разпалване анти-готските настроения в Столицата допринася едно посолство на Синесий, посетил града непосредствено преди низвергването на Евтропий.

201. *Socrates Scholasticus. The Ecclesiastical History*. NuVision Publications, 2007, p. 236.

202. *Justine Davis Randers-Pehrson. Barbarians and Romans: The Birth Struggle of Europe, A.D. 400-*

700. University of Oklahoma Press, 1983, pp. 92–93.

„С тиранията му беше свършено,

след като силата, която я поддържаше беше изгонена от града” – с неприкрито задоволство пише Синесий²⁰³. Аркадий на свой ред обявява Гайна за *враг на Държавата*, с което слага началото няколкомесечната агония на варварина и неговите готи. Притиснат на Изток от *Magister Militum per Orientem* Фравита, който блокира с флота си малоазийския брях, а на Запад застрашен, от евентуалната намеса на магистър на Илирик Аларих, Гайна решава да се отправи северно от Дунав, към териториите подвластни на *хунския принц Улдин*²⁰⁴.

В периода след 395-та г. във взаимоотношенията ромей-варвари настъпва осезаем обрат. Неспособността на младите августини Аркадий и Хонорий да изпълняват своите задължения, тласка управлението на държавата в ръцете на магистри, съветници и пълководци от всякакъв произход. Правителствата на Изтока и Запада – оглавени от Руфин, Стилихон, Евтропий или Гайна, кроят интриги и заговорничат едно срещу друго, подобно на тези, на две враждуващи държави. Оръжие, в ръцете на едните и на другите, стават разнородните варварски племена и военно-племенни обединения сключили съюзен договор с ромейските управници, т.нар. *foederati*. При липсата на един силен и уважаван от армията император, *скитските* крале – осланяйки се на силата на собствените си племена вклинени из ромейските провинции, от една страна и ромейските пълководци от варварски произход – спечелили уважението и доверието на обикновения войник, от друга, започват да налагат своята воля в политическия живот на Романия, заплашвайки нейното съществуване.

203. *Fitzgerald, A. The essays and hymns of Synesius of Cyrene: including the Address to the Emperor Arcadius and the political speeches*. Oxford University Press, H. Milford, 1930, p.251.

204. За понататъшния развой на събитията, вж. тук стр.11, бел.74.